

Rapport Arealplan 23/06

Konsekvensutredning Sjonfjellet Vindkraftverk

Med tilhørende nettilknytning

Fagrapport kulturminner og kulturmiljø

Atle Omland og Alma Thuestad

FORORD.....	5
SAMMENDRAG	6
Innledning.....	6
Metode og datagrunnlag	6
Utbyggingsplanene.....	7
Dagens situasjon.....	9
Kulturminner og kulturmiljøer i plan- og influensområdet.....	9
Konsekvenser	10
Forslag til avbøtende tiltak	13
INNLEDNING.....	15
Bakgrunn og formål.....	15
Definisjon av kulturminner og kulturmiljø	15
Andre begrep.....	15
Utbyggingsplanene.....	16
Vindparksområdet	16
Atkomst til vindkraftverket	17
Nettilknytning.....	17
Utredningsprogram	17
Arbeidsopplegg og metode	18
Befaringer og registreringer	18
Vindkraftverks innvirkning på kulturminner og kulturmiljø	18
Influensområder for vindkraftverk	19
Grunnlagsmaterialet	21
Kulturminner og kulturmiljøer	21
Verdivurderinger.....	21
Sårbarhet	22
Konsekvensvurderinger.....	23
Områdebeskrivelse.....	24
Planer i vindparksområdet	25
KULTURHISTORISK OVERSIKT OG DAGENS SITUASJON	26
Den eldste forhistorien (til middelalder)	26
Middelalder (1030-1536) og nyere tid (1537-).....	27

Samisk bosetning og bruk fra forhistorisk til nyere tid	28
VERDIVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØER	31
Kulturminner i vindparksområdet	31
Kulturminner og kulturmiljøer i vindkraftverkets influenssone	31
1 Sjonfjellet	32
2 Området vest-nordvest for vindkraftverket	34
3 Området rundt fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket	44
4 Områder sør for vindkraftverket	52
5 Områder som berøres av nettilkoblinger	57
Alternativ 1: Tilknytning til Melfjordbotn transformatorstasjon (Rødøy kommune)	57
Alternativ 2: tilknytning til eksisterende Rana transformatorstasjon (Rana kommune)	58
Alternativ 3: Tilknytning til eksisterende Nedre Røssåga transformatorstasjon (Hemnes kommune)...	61
EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE VINDKRAFTVERKET	63
Effekter og konsekvenser i anleggsfasen	63
Effekter og konsekvenser i driftsfasen	63
Synlighetskart	63
Effekt	65
Resultat	67
Forslag til avbøtende tiltak	67
EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE KRAFTLEDNINGSNETTET	69
Alternativ 1	70
Alternativ 2	72
Alternativ 3	73
Konfliktvurdering av de tre alternativene	74
KONKLUSJON	75
REFERANSER	76
VEDLEGG	77
Kart 1: Kulturmiljøer i influenssonen til Sjonfjellet vindkraftverk	77
Kart 2: Kulturmiljøer ved nettalternativ 1 og 2	77

Kart 3: Kulturmiljøer ved nettalternativ 3	77
--	----

FORORD

I forbindelse med Nord-Norsk Vindkraft AS (NNV) sine planer om utbygging av Sjonfjellet vindkraftverk og tilhørende nettilknytninger, har Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) utarbeidet konsekvensutredning for deltemaene kulturminner og kulturmiljøer. Oppdragsgiver har vært Norconsult. Formålet med rapporten er å belyse hvilke konsekvenser det planlagte tiltaket vil få for kulturminner og kulturmiljøer som blir berørt. Rapporten omfatter automatisk fredete, samiske og nyere tids kulturminner.

Inge Lindblom har vært faglig ansvarlig. Atle Omland har vært NIKU's prosjektleder og skrevet rapporten sammen med prosjektmedarbeider Alma Thuestad. I tillegg har Nina Skjerping bidratt.

Oslo, 18. desember 2006

Atle Omland

SAMMENDRAG

Innledning

Denne rapporten er utført av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), ved Atle Omland og Alma Thuestad, på oppdrag fra Norconsult. Bakgrunnen for rapporten er Nord-Norsk Vindkraft AS sine planer om et vindkraftverk på Sjonfjellet i Nesna og Rana kommuner, Nordland. I tillegg vil deler av Leirfjord, Hemnes og Lurøy kommuner bli visuelt berørt av tiltaket. Tre alternativer for nettilknytninger går foruten disse kommunene også gjennom Vefsn og Rødøy.

Undersøkellesområdet omfatter hovedsakelig de deler som ligger innenfor en avstand av 8 km fra vindkraftverket, men mellom 8 og 10 km beskrives også et utvalg nasjonalt/regionalt viktige kulturminner. Ifølge delutredning for landskap vil store deler av vindkraftverket være synlig 8 km fra tiltaket, men den visuelle effekten vil så avta. I utredningen skilles det ikke mellom to utbyggingsalternativer som legger til grunn to ulike størrelser for vindmøllene. Grunnen er at begge mølletypene vil, ifølge delutredningen for landskap, få stor negativ konsekvens for landskap, men at de minste vindmøllene vil likevel oppfattes som noe mindre dominerende i landskapet.

Med unntak av varder som skal være bygget flere steder på Sjonfjellet, er det ingen opplysninger om automatisk fredete kulturminner eller nyere tids kulturminner i Sefrak-registret vindkraftsområdet. Ett samisk kulturminne er kjent i ytterkanten av vindkraftsområdet og det er middels potensial for flere ikke-registrerte. Innenfor influensområdet forekommer det flere automatisk fredete kulturminner og sefrakregistrerte bygninger, samt samiske kulturminner. Alle de tre alternativene for nettilknytninger vil gå gjennom kulturmiljøer med hovedsakelig nyere bygninger som er Sefrak-registrert, men også automatisk fredete kulturminner.

Metode og datagrunnlag

Utredningen tar utgangspunkt i Statens vegvesens Håndbok 140. Det er anvendt en tredelt skala for verdisetting, hvor det foruten generelle kriterier også blir vektlagt fylkeskommunens spesielle vernekriterier og lokalbefolkningens positive holdninger til enkelte kulturminner.

Analysen skiller klart mellom direkte og indirekte innvirkning (effekt) på kulturminner og kulturmiljøer. Konsekvensene bestemmes ut fra verdi og tiltakets omfang (effekt) i henhold til matrisesystem i Statens vegvesens Håndbok 140.

Datagrunnlaget bygger på registre for kulturminner (Sefrak og Askeladden), litteraturstudier, informanter og NIKUs befaringer i planområdet. Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for denne konsekvensutredningen.

Utbyggingsplanene

Planområdet utgjør ca. 41,7 km², hvorav 18,3 km² ligger i Nesna kommune og 23,4 km² i Rana kommune, pluss ca. 0,5 km² på Langset i Nesna kommune.

Valg av vindmølletyper er ennå ikke fastlagt: konsekvensutredningene tar utgangspunkt i to mulige vindmøllestørrelser:

- 120 vindmøller à 3 MW i vindparksområdet på Sjonfjellet med en samlet installert effekt på 360 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1100 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 70-80 m med tilsvarende stor rotordiameter. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2,3 MW effekt på Langset.
- 95 vindmøller à 4,5 MW, med en samlet installert effekt på 428 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1300 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 125 m med rotordiameter 114 m. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2,3 MW effekt på Langset.

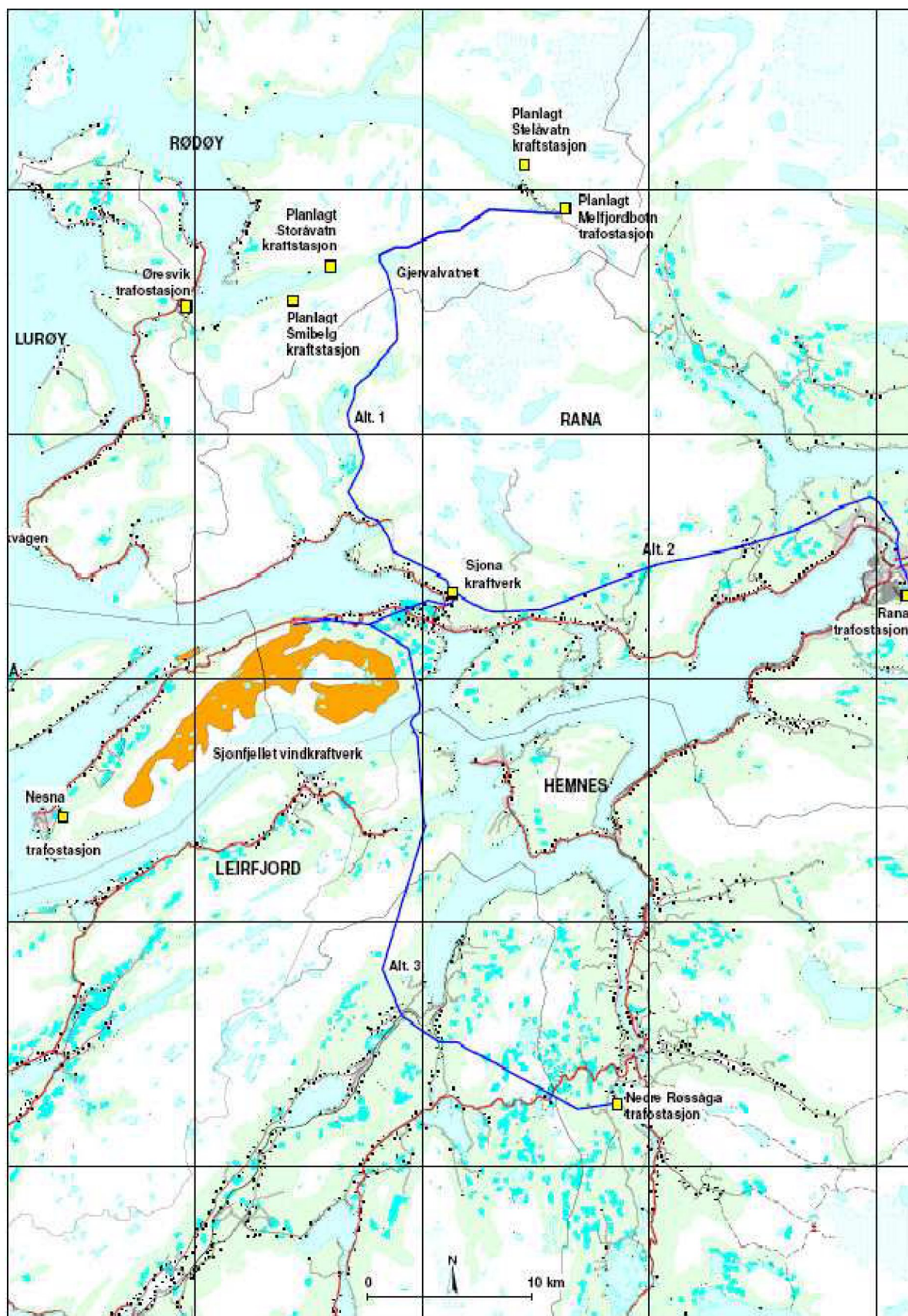
Transport av vindmøllene til byggeplassen vil skje sjøvegen fra produsent til eksisterende kaianlegg på Langset og transporteres derfra med bil. I utbyggingsplanene antas det at det beste alternativet er å ta vegen opp fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana.

Strømmen fra vindmøllene på Sjonfjellet vil bli transformert i 22 kV jordkabler i vegtraseene frem til en eller flere transformatorstasjoner, der den blir opptransformert til 132 kV for videre transport.

Fra Sjonfjellet må det bygges ca. 11 km ny linje til Sjona koblingsstasjon. Fra Sjona koblingsstasjon foreligger det 3 alternative ruter:

- Alternativ 1: tilknytning til Melfjordboten transformatorstasjon som ikke finnes i dag (Rødøy kommune)
- Alternativ 2: tilknytning til Rana transformatorstasjon (Rana kommune)
- Alternativ 3: tilknytning til Nedre Røssåga transformatorstasjon (Hemnes kommune)

Alternativ 1 og 2 følger nesten i sin helhet eksisterende kraftledninger som må oppgraderes, evt. parallellføres. Alternativ 3 er en ny kraftledning.

Planområdet (vindkraftverket med alternative nettilkoblinger). Etter *Melding om planlegging av Sjolfjellet vindkraftverk med nettilkoblinger* (datert 4. april 2006).

Dagens situasjon

I selve vindkraftsverket er det ingen kjente registrerte kulturminner. Ett samisk kulturminne ligger like i ytterkant av vindkraftsområdet på Sjonfjellet og det regnes som middels potensial for flere i planområdet. Andre arkeologiske automatisk fredete og nyere tids kulturminner er ikke kjent og potensialet vurderes som lite.

I influensområdet (8 km sonen) forekommer en rikholdig kulturminnebestand. Det er spesielt mange nyere tids kulturminner som er Sefrak-registrert, men også spor etter bosetning fra stein-, jern- og middelalder og i tillegg samiske kulturminner. Vedlikeholdsnivået på de nyere tids kulturminner er svært varierende, og kulturlandskapet er i enkelte områder i ferd med å gro igjen.

Kulturminner og kulturmiljøer i plan- og influensområdet

Innenfor influensområdet til vindkraftverket er det hovedsakelig spredt gårdsbebyggelse og i tillegg tettsteder slik som Nesna, Utskarpen, Bardal og Hemnesberget. I denne sammenheng har NIKU gjort et utvalg hvor kulturmiljøene som er valgt har generelt høye kulturhistoriske kvaliteter og ligger nær vindkraftverket. Enkeltkulturminner er bare tatt med hvis de har en spesiell kulturhistorisk betydning. I rapporten blir det gjort en todelt beskrivelse av området: generell beskrivelse og beskrivelse av kulturmiljøer.

Oversikt over kulturmiljøene, med verdi, gis i tabellene under.

Kulturmiljøer i plan- og influensområdet til vindkraftverket på Sjonfjellet og Langset:

Nr	Kulturmiljø	Verdi
1	Kjølen	middels
2	Langset	middels-stor
3	Herset	middels
4	Remmen	stor
5	Nesna	liten-middels
6	Strand, Mehus	liten
7	Hinderådalen	middels
8	Hugla	middels
9	Handnes	stor
10	Handnesøya vest	middels-liten
11	Handnesøya øst	middels-liten
12	Stigauren og Jektstrand	stor
13	Myklebustad	middels-liten
14	Alfheim	liten
15	Mæla	liten
16	Heimdal og Ekkern	liten-middels
17	Nordfjorden	liten
18	Silavågen	stor
19	Utskarpen	middels-liten
20	Buvika	liten
21	Brattland	stor-middels
22	Brennberg	stor
23	Gårder fra Låvong til Austvika	liten

Nr	Kulturmiljø	Verdi
24	Bardal	stor
25	Sandnes	liten
26	Hemnesberget	middels

Følgende kulturmiljøer vil berøres av nettilknytningene:

Alternativ 1

Nr	Kulturmiljø	Verdi
13	Myklebostad	middels-liten
15	Mæla	liten
17	Nordfjorden	liten
27	Storvatnet	stor

Alternativ 2

Nr	Kulturmiljø	Verdi
13	Myklebostad	middels-liten
15	Mæla	liten
28	Tverrbakkli	liten
29	Forsmo	liten
30	Strupen	liten
31	Elsbuneset	middels-liten

Alternativ 3

Nr	Kulturmiljø	Verdi
20	Buvika	liten
25	Sandnes	liten
32	Nils Monsa-jorde	liten

Konsekvenser

Hovedmetoden som anvendes ved å beregne effekt (omfang) av vindkraft er å legge til grunn avstand til vindmøllene (avstanden < 1km = stor, 1-3 km = middels, 3-8 km = liten og > 8 km = ubetydelig negativt omfang). Denne metoden for å beregne effekt er til dels mekanisk og justeres av andre forhold slik som antall vindmøller som er synlige fra

kulturmiljøet og om kulturmiljøet henvender seg mot eller bort fra Sjonfjellet med vindmølleparken.

Konsekvensene ved å anlegge Sjonfjellet vindkraftverk vurderes ut fra en sammenstilling av verdi- og effektvurderingene. Konsekvensene graderes etter en 9-delt konsekvensvifte. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes å få følgende konsekvens for kulturmiljøene:

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Synlighet vindmøller	til	Effekt/ omfang negativt (avstand)	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Konsekvens (negativ)
1	Kjølen	middels	1-10		middels (1-3 km)	delvis	middels
2	Langset	middels- stor	25-45		middels (1-3 km)	bort	middels
3	Herset	middels	25-45		middels (1-3 km)	bort	middels
4	Remmen	stor	10-25		middels (1-3 km)	bort	middels
5	Nesna	liten- middels	25-45		liten (3-8 km)	delvis	liten
6	Strand, Mehus	liten	0		intet	bort	intet
7	Hinderådalen	middels	25-45		stor (<1 km)	bort	middels
8	Hugla	middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	liten
9	Handnes	stor	45-70		ubetydelig (>8 km)	mot	middels
10	Handnesøya vest	middels- liten	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
11	Handnesøya øst	middels- liten	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
12	Stigauren og Jektstrand	stor	0-45		middels (1-3 km)	bort	middels
13	Myklebostad	middels- liten	25-45		liten (3-8 km)	bort	liten
14	Alfheim	liten	10-25		middels (1-3 km)	delvis	liten
15	Mæla	liten	25-70		liten (3-8 km)	delvis	liten
16	Heimdal og Ekkern	liten- middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	liten
17	Nordfjorden	liten	45-95/45-100		liten (3-8 km)	mot	liten
18	Silavågen	stor	25-70		ubetydelig (>8 km)	delvis	ubetydelig
19	Utskarpen	middels- liten	25-70		liten (3-8 km)	mot	middels
20	Buvika	liten	0-10		middels (1-3 km)	bort	liten
21	Brattland	stor- middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
22	Brennberg	stor	0-10		liten (3-8 km)	bort	liten
23	Gårder fra Låvong til Austvika	liten	25-70		liten (3-8 km)	mot	liten
24	Bardal	stor	25-70		liten (3-8 km)	mot	middels
25	Sandnes	liten	10-70		liten (3-8 km)	mot	liten
26	Hemnesberget	middels	25-70		liten (3-8 km)	mot	liten

Synlighetskartet laget av Norconsult viser ikke spesifikt synligheten til vindmøllene på Langset (4 stk.). Det er derfor gjort en skjønnsmessig vurdering av hvilke kulturmiljøer disse vil bli synlige fra. Vindmøllene på Langset antas å være synlige og få følgende konsekvens for de kulturmiljøene som er angitt i tabellen under.

	Kulturmiljø	Verdi	Effekt/ omfang negativt (avstand)	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Konsekvens (negativ)
2	Langset	middels- stor	stor (<1 km)	delvis	stor
3	Herset	middels	liten (3-8 km)	bort	liten
4	Remmen	stor	middels (1-3 km)	mot	stor-middels
10	Handnesøya vest	middels- liten	ubetydelig (>8 km)	delvis	liten
11	Handnesøya øst	middels- liten	middels (1-3 km)	mot	middels
18	Silavågen	stor	ubetydelig (> 8 km)	delvis	ubetydelig

Tabellen viser at det er vindmøllene ved Langset i Nesna kommune som er mest konfliktfylt for kulturminner og kulturmiljøer. Møllene har riktignok begrenset synlighet sammenlignet med dem på toppen av Sjonfjellet. Likevel medfører deres nærplassering til kulturmiljøer til en forholdsvis stor konfliktgrad i sett i forhold til det store antall vindmøller som planlegges på Sjonfjellet.

På grunn av at vindkraftverket anlegges hovedsakelig på toppen av et fjell og observatøren ofte må løfte blikket for å se møllene, er ikke konsekvensen alltid størst for kulturmiljøene som ligger nærmest vindparken, dvs. ved foten av Sjonfjellet. Ved avstand til Sjonfjellet vil vindmøllene imidlertid observeres som del av landskapet uten å løfte blikket. Dette får den konsekvens at vindparken kan virke mer fremtredende på avstand, eksempelvis fra Handnesøya, Bardal, Hemnesberget, Utskarpen, etc., selv om møllene der også er mindre.

For å oppsummere vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være betydelig for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert i forhold til det store antall vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Tiltaket vurderes samlet sett å ha **middels negativ konsekvens**.

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjon- fjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

Vedrørende de tre alternativene for nettilknytning følger 1 og 2 nesten i sin helhet eksisterende kraftledninger som må oppgraderes, evt. parallellføres. Alternativ 3 er en ny kraftledning.

Samlet sett vil det konkluderes med at de tre alternativene vurderes alle å ha liten negativ konsekvens for kulturmiljøer. *En oppgradering av eksisterende linjer i alternativ 1 eller 2 vurderes likevel som minst negativt, og alternativ 2 foretrekkes fremfor alternativ 1.*

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Alter- nativ									
1				X					
2				X					
3				X					

Forslag til avbøtende tiltak

Det er spesielt i forbindelse med vegutbygging og vegutbedring ved anleggelse av vindkraftverket at kulturminner og kulturmiljøer kan bli direkte berørt. Dette gjelder både innenfor og utenfor selve vindparken. Et avbøtende tiltak vil være å unngå anleggelse av vei i de områdene hvor evt. kulturminner finnes, noe som vil kreve mer detaljerte registreringer for å kunne avklares.

Generelle avbøtende tiltak vil være å etterstrebe minst mulig visuell innvirkning i forhold til kulturmiljøene. Dette kan gjennomføres ved flytting eller fjerning av planlagte møllepunkter eller ved å komprimere plasseringen av møllene, eventuelt gjøre vindkraftverket mindre. En flytting av møllepunkter vil være mest aktuelt i forhold til de kulturminnene eller kulturmiljøene hvor tiltaket får stor negativ konsekvens.

I forbindelse med en eventuell etablering av Sjonfjellet vindkraftverk sees det som vanskelig å komme med avbøtende tiltak for de berørte kulturmiljøene. Topografien i området og vindparks utforming gjør at vindmøllene blir synlige fra kulturmiljøene som er nevnt ovenfor dersom den blir etablert. Det viktigste avbøtende tiltak vil imidlertid være å fjerne de fire møllene på Langset.

Hvis Sjonfjellet vindkraftverk realiseres, foreslås det at også at kompensasjonstiltak til vedlikehold av kulturminner og kulturlandskap vurderes. Betydelige øremerkede midler bør kunne benyttes til ulike restaurerings- og skjøtselstiltak i influensområdet som kan avveie den negative konsekvensen ved å anlegge et stort vindkraftverk på toppen av Sjonfjellet.

INNLEDNING

Bakgrunn og formål

Bakgrunnen for denne rapporten er Nord-Norsk Vindkraft AS sine planer om bygging av Sjonfjellet vindkraftverk på grensen mellom de to kommunene Nesna og Rana, Nordland. I tillegg vil deler av Leirfjord, Hemnes og Lurøy kommuner bli visuelt berørt av tiltaket. Vindkraftverket på Sjonfjellet vil bestå av mellom 95 og 120 vindmøller avhengig av møllestørrelser. I tillegg kommer fire planlagte møller på Langset (under Sjonfjellet) i Nesna kommune. I planområdet skal det også bygges 64 km veg med bredde fem meter.

I tillegg kommer nettilknytning hvor tre alternativer utredes gjennom kommunene Rana, Hemnes, Vefsn og Rødøy kommuner. Alternativ 1 innebærer overføring av kraften til sentralnettet i Melfjorden. Alternativ 2a. oppgradering av eksisterende 132 kV linje til sentralnettet i Mo i Rana. Alternativ 2b. bygging av ny linje til sentralnettet i Mo i Rana. Alternativ 3. Bygging av ny linje til Nedre Røssåga transformatorstasjon i Hemnes. Kun alternativ 3 vil innebære bygging av en helt ny linje i et område det ikke er eksisterende nett.

Formålet med rapporten er å belyse hvilke konsekvenser tiltaket vil få for kulturminner og kulturmiljø som blir berørt. Rapporten omfatter automatisk fredete, samiske og nyere tids kulturminner og i tillegg marinarkeologi.

Definisjon av kulturminner og kulturmiljø

Med *kulturminner* menes, ifølge kulturminneloven av 1978, ”alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til” (§2).

Med *kulturmiljøer* menes ”områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng” (§2).

Kulturminner fra før 1537 og stående bygninger før 1650 er automatisk fredet, og betegnes *automatisk fredete kulturminner* (tidligere betegnet *fornminner*). Kulturminner etter år 1537 kalles *nyere tids kulturminner* og kan fredes gjennom en fredningssak. *Samiske kulturminner* eldre enn 100 år er automatisk fredet. Det samme gjelder *skipsfunn under vann*.

Andre begrep

Tiltaket: Vindparken samt kraftlinjetraséene (alternativ 1, 2 eller 3)

Vindparksområdet: Planområdet på høyplatået på Nesnahalvøya.

Langset: Området i Nesna kommune der 4 vindmøller er planlagt.

Planområdet: Vindparksområdet og kraftlinjetraséene (alternativ 1, 2, 3)

Utbyggingsplanene

Vindparksområdet

Vindparksområdet utgjør ca. 41,7 km², hvorav 18,3 km² ligger i Nesna kommune og 23,4 km² i Rana kommune, og i tillegg ca. 0,5 km² på Langset i Nesna kommune.

Valg av vindmølletyper er ennå ikke fastlagt: konsekvensutredningene tar utgangspunkt i to mulige vindmøllestørrelser:

- 120 vindmøller à 3 MW i vindparksområdet på Sjonfjellet med en samlet installert effekt på 360 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1100 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 70-80 m med tilsvarende stor rotordiameter. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2,3 MW effekt på Langset.
- 95 vindmøller à 4,5 MW, med en samlet installert effekt på 428 MW og en forventet kraftproduksjon på ca. 1300 GWh pr. år. Navhøyden på disse møllene er ca. 125 m med rotordiameter 114 m. I tillegg kommer 4 vindmøller med 2,3 MW effekt på Langset.

I Nesna kommunen berøres 23 eiendommer med 28 eiere. I Rana kommune berøres 39 eiendommer med 64 eiere. I alt er det 62 eiendommer med 93 eiere som i større eller mindre grad berøres av planene med Sjonfjellet vindkraftverk. I tillegg kommer Hestmannene/Strandtindene reindistrikt, som har rettigheter i området.

Et vindkraftverk består i tillegg til vindmøller av tilhørende veier, kabler, transformatorstasjon, kraftledninger og øvrige elektriske anlegg. Et vindkraftverk krever bygging av atkomstvei inn til området samt interne veier frem til hver vindmølle. I de interne veiene legges det jordkabler fra hver mølle frem til transformatorstasjonen sentralt i vindparken. Det må til sammen bygges om lag 63 km veg med 5 m bredde frem til hver enkelt vindmølle, hvor det må tilrettelegges et areal på ca. 1-1,5 daa for kranoppstilling, mellomlagring etc. Fra transformatorstasjonen bygges det kraftledning frem til eksisterende kraftledningsnett.

Atkomst til vindkraftverket

Transport av vindmøllene til byggeplassen vil skje sjøvegen fra produsent til eksisterende kaianlegg på Langset og transporteres derfra med bil. I utbyggingsplanene antas det at det beste alternativet er å ta vegegen opp fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana.

Nettilknytning

Strømmen fra vindmøllene på Sjonfjellet vil bli transformert i 22 kV jordkabler i vegtraseene frem til en eller flere transformatorstasjoner, der den blir opptransformert til 132 kV for vidare transport.

Fra Sjonfjellet må det bygges ca. 11 km ny linje til Sjøna koblingsstasjon. Fra Sjøna koblingsstasjon foreligger det 3 alternative ruter:

- Alternativ 1: tilknytning til Melfjordboten transformatorstasjon som ikke finnes i dag (Rødøy kommune)
- Alternativ 2: tilknytning til Rana transformatorstasjon (Rana kommune)
- Alternativ 3: tilknytning til Nedre Røssåga transformatorstasjon (Hemnes kommune)

Alternativ 1 og 2 følger nesten i sin helhet eksisterende kraftledninger som må oppgraderes, evt. parallellføres. Alternativ 3 er en ny kraftledning.

Utredningsprogram

Konsekvensutredningen bygger på forslag til utredningsprogram som gjengis i meldingen om planleggingen av Sjonfjellet vindkraftverk (utgave datert 4. april 2006).

I henhold til forslag til utredningsprogram for temaet "Kulturminner og kulturmiljø" skal følgende utredes:

- Kjente automatisk fredede og nyere tids norske og samiske kulturminner innenfor planområdet (herunder veg- og kraftledningstraseene) skal beskrives og vises på kart. Potensialet for funn av ukjente automatisk fredede kulturminner skal angis. Viktigheten av kulturminner skal vurderes.
- Direkte og indirekte konsekvenser av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø skal beskrives og vurderes.
- Det skal kort redegjøres for hvordan eventuelle konflikter med forekomster av kulturminner kan unngås ved plantilpasninger.

Fremgangsmåte:

Utredningene skal gjøres ved bruk av eksisterende informasjon, evt. feltbefaring og kontakt med regionale og lokale myndigheter og organisasjoner.

I tillegg er det i utredningen lagt opp til innspill og kommunikasjon med temaene landskap, jakt/fiske/friluftsliv og reiseliv. Dessuten skal utredningen gi forslag til avbøtende tiltak og angi konsekvensen før og etter avbøtende tiltak.

Arbeidsopplegg og metode

Befaringer og registreringer

Det ble foretatt befaringer i Sjonfjellet vindkraftverk og dets influensområde i perioden 11. til 15. september 2006. Befaringene omfattet studie av tettsteder, bygder, gårder og noen utvalgte automatisk fredete kulturminner hovedsakelig innenfor en avstand på 8 km fra vindkraftverkets yttergrense.

Ett samisk kulturminne er kjent like i ytterkanten av vindkraftsområdet på Sjonfjellet og det er middels potensial for flere. Med unntak av varder som skal være bygget flere steder på Sjonfjellet, er det ingen opplysninger om andre kjente automatisk fredete eller nyere tids kulturminner innenfor selve vindkraftsområdet. Det ble derfor ikke foretatt noen befaringspåklyp på toppen av Sjonfjellet med unntak av en kort helikoptertur over deler av fjellet. I influensområdet (8 km sonen) forekommer en rikholdig kulturminnebestand. Det er spesielt mange nyere tids kulturminner som er Sefrak-registrert, men også spor etter bosetning fra stein-, jern- og middelalder og i tillegg samiske kulturminner.

Vindkraftverks innvirkning på kulturminner og kulturmiljø

Generelt kan etablering av vindkraftverk innvirke på kulturminner og kulturmiljøer på to ulike måter.

Direkte innvirkning kan skje i form av:

Skade, fjerning, ødeleggelse og tildekking av kulturminner. Dessuten kan kulturmiljøer bli skadet ved oppstykkning. Slike eventuelle konsekvenser vil stort sett være knyttet opp til *anleggsfasen*.

Indirekte innvirkning kan skje ved at:

- Kulturminner og kulturmiljøer blir liggende i et område som utseendemessig er fjernt fra det miljøet som eksisterte på den tiden da kulturminnet eller kulturmiljøet ble produsert.
- Opplevelser og stemninger blir forstyrret av støy, refleks, bevegelse og skyggevirksomhet.

Slike konsekvenser er knyttet opp mot *driftsfasen*.

Da kulturminner i sin tid ble anlagt, var utsyn og innsyn ofte viktige lokaliseringsfaktorer. Kulturminnevernet er opptatt av at man i fremtiden skal ha muligheter til å forstå og oppleve slike sammenhenger.

Indirekte kan vindkraftverk forårsake skade i forhold til viktige vernekriterier som omfatter opplevelsesverdi og pedagogisk verdi. I denne sammenheng står begrepene autentisitet og sårbarhet sentralt. Sårbarheten vil dessuten ofte være knyttet opp mot omgivelsenes landskapskvaliteter og autentisitet. Autentisitet er i konsekvensutredningen lagt inn som en parameter i verdivurderingen i de tilfeller hvor det dreier seg om visuell innvirkning fra vindparken.

Anleggelse av et vindkraftverk kan også føre til at et område blir mindre attraktivt å bo eller å feriere i hvis folk opplever inngrepet som forstyrrende eller ødeleggende i landskapet. Vi vet imidlertid lite om hvordan kulturmiljøer med store visuelle belastninger fra vindmøller vil utvikle seg over tid. Ofte ser vi at investeringsviljen og vedlikeholdet blir svekket i forhold til hardt belastede kulturminner og kulturmiljøer. På sikt kan dette få den konsekvens at kulturminnene i området, slik som bygninger og kulturlandskapet, i mindre grad blir vedlikeholdt ved at bruksverdier reduseres.

Nedleggelse av vindkraftverk kan langt på vei komme til å reversere visuelle effekter på kulturminner og kulturmiljø. Fjerning av møller og eventuelle overføringslinjer vil medføre at de fleste kulturmiljøer vil gå fri for visuell påvirkning. Imidlertid har nedleggesesaspektet flere usikkerhetspunkter. Blant annet er det usikkert om møllene har kommet for å bli eller om et etablert vindkraftverk i fremtiden vil utvides. Kulturminneverdier kan også ha blitt forringet i driftsfasen og vil ikke enkelt kunne reverseres kun ved å fjerne vindmøllene. Disse forholdene har medført at nedleggelse av vindkraftverk i vår analyse ikke er en utslagsgivende parameter i forhold til effekt og konsekvens.

Influensområder for vindkraftverk

Det er vanskelig å gi presise avgrensninger av influensområder. For temaet kulturminner og kulturmiljø er det formålstjenlig å bygge på generelle landskapsanalyser som tar for seg visuell influens.

Etableringen av yttergrenser for influens avhenger av visuelle faktorer som blant annet styres av møllenes konkrete størrelse og plassering. I den forbindelse vises det til en sammenstilling av undersøkelser foretatt av landskapsarkitekt Einar Berg (1999) i Inter Pares AS:

Med bakgrunn i svenske og norske utredninger har NVE (1998) konkludert med at vindmøller opp til de aktuelle størrelser i dagens situasjon sjelden vil være særlig fremtredende på avstander over ca. 6 km. Miljø & Energiministeriet i Danmark (1996) opererer med fjernvirkningssoner også utover dette på opptil 10-12 km og mer. Disse verdiene må ikke oppfattes som absolutte størrelser – de modifiseres av faktorer som grad av kontrast med omgivelsene, terrengmessig plassering, eksponering og lysforhold samt størrelse og utforming av vindparken osv.

NIKU har valgt å avgrense seg til en influenssone på hovedsakelig 8 km, men der noen få utvalgte kulturmiljøer mellom 8 og 10 km også beskrives. Grensen for 10 km går langs Pollatiden (1019 moh.) og Raudskreda (1219 moh.) i nord, like øst for Botnfjellet og Skardtinden og tettstedet Hemnesberget i øst, langs Valbysteinen (559 moh.), Staffjellet (787 moh.) og Lihovudet (848 moh.) i sør og øyene Hugla og Handnesøya i vest.

Begrunnelsen for valg av influenssone er at Riksantikvaren påpeker i rapporten "Kulturminneinteresser og vindkraftutbygging" (2005) at på 10-12 km avstand vil vindmøllene ennå være synlige og ha betydning for den visuelle opplevelsen av kulturminner. Planenes omfang, landskapets topografiske karakter og visuelle inntrykk under befaringene ligger også til grunn for avgrensingen. Ifølge delutredningen for landskap vil store deler av vindparken være synlig 8 km fra tiltaket, men den visuelle effekten vil så avta.

I utredningen skilles det ikke mellom forslag til to ulike størrelser for vindmøllene. Grunnen er at begge mølletypene vil, ifølge delutredningen for landskap, få stor negativ konsekvens for landskap. De minste vindmøllene vil likevel oppfattes som noe mindre dominerende i landskapet, men det vil også være flere av dem.

Når det gjelder indirekte innvirkning på kulturmiljøer fra vindparker, bygger effektanalysen på soneinndelinger av visuelle influensområder. Følgende soneinndeling er lagt til grunn for Sjonfjellet vindkraftverk:

<i>Omfang konsekvens</i>	<i>Avstand fra kulturmiljø til møller</i>	<i>Beskrivelse</i>
Stort negativt	Avstander inntil 10 til 12 ganger høyde vingespiss (< ca 1 km)	Møllene dominerer mye av synsbildet
Middels negativt	Avstander < 3 km fra møllene	Møllene preger omgivelsene en god del
Lite negativt	Avstander >3 < 8 km fra møllene	Vanskelig å oppfatte størrelsen på møllene
Lite/intet	Avstander > 8 km fra møllene	Møllene vil sjelden være særlig fremtredende

Der det forekommer kulturmiljøer innenfor influensområdet som ikke har synlighet til vindkraftverket blir omfang (effekt) gitt som: intet.

Denne metoden for å beregne effekt er til dels mekanisk og justeres av andre forhold slik som antall vindmøller som er synlige fra kulturmiljøet og om kulturmiljøet henvender seg mot eller bort fra Sjonfjellet med vindkraftverket.

Norconsult har utarbeidet et synlighetskart for Sjonfjellet vindkraftverk som viser antall synlige møller i influensområdet. I hovedtrekk viser synlighetskartet at ved foten av Sjonfjellet er ingen eller relativt få vindmøller synlige. Antallet synlige vindmøller øker ved avstand. Sjonfjellet vindkraftverk sin synlighet forsterkes dermed av de topografiske forhold i området. Sjonfjellet er et dominerende landskapstrekk som flere av de omkringliggende bygder og gårder henvender seg mot og fjellet fyller store deler av synsfeltet. Selv om møllene ikke vil virke særlig fremtredende over 8 km, blir de fra avstand del av det overordnede landskapsbildet Sjonfjellet er del av. Ved avstand til Sjonfjellet vil vindmøllene dessuten observeres som del av landskapet uten å løfte blikket, slik en observatør under Sjonfjellet må gjøre. Dette får den konsekvens at vindkraftverket i større grad blir en del av landskapsbildet på avstand, selv om de oppfattes som mindre og rotorbevegelsene er i mindre grad synlige. For å vurdere effekt

benyttes derfor også de to parametrene antall synlige vindmøller og om kulturmiljøet henvender seg bort fra eller mot Sjonfjellet som et viktig landskapselement.

Undersøkellesområdet for de tre alternativene for nettilknytningene er begrenset til hovedsakelig innenfor en sone på 200 meter til hver side av traseene, men varierer ut fra landskapets topografiske karakter og visuelle inntrykk under befaringen.

Grunnlagsmaterialet

Datagrunnlaget bygger primært på følgende:

- Askeladden: database over automatiske (arkeologiske) og vedtaksfredete (stående konstruksjoner) kulturminner
- Sefrak: register over nyere tids kulturminner før 1900
- NIKU's befaringer i utvalgte områder
- Litteraturstudier
- Kontakt med nøkkelpersoner i fylkeskommunen og kommunen
- Opplysninger fra lokale informanter

Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for denne konsekvensutredningen.

Kulturminner og kulturmiljøer

Oversikten over kjente kulturminner og kulturmiljøer utenfor vindparken er etablert ved hjelp av skriftlige kilder, informantopplysninger, NIKUs befaringer og registreringer. Utvalget, og deres grenser, er dels opprettet ved hjelp av visuelle betraktninger i felt og dels ut fra kart. *Avgrensningen av kulturmiljøene må derfor ikke oppfattes som endelige, men er kun angitt ved å grovt risse opp et området rundt dem.* Heller ikke størrelsen på miljøene er nødvendigvis ideelle. Noen kulturmiljøer kunne kanskje vært delt inn i flere ulike miljøer, på samme måte kunne kanskje andre vært utvidet. Likevel vil vi hevde at denne grove inndelingsmåten med tilhørende resultater er tilstrekkelig med hensyn til visuelle konsekvensvurderinger.

Verdivurderinger

Ved verdivurdering av kulturminner legges det, foruten generelle kriterier, vekt på den enkelte fylkeskommune og kommunes spesielle vernekriterier og satsingsplaner/satsingsområder.

I konsekvensvurderingen er det anvendt en tredelt skala for verdisetting, hvor høyeste karakter ikke nødvendigvis bare gis til kulturminner og miljøer av nasjonal verdi. Lokale og regionale minner kan gis stor verdi ut fra blant annet lokalbefolkningens opplevelse og tilknytning til dem, basert i all hovedsak på foreliggende dokumentasjon.

Ved verdivurdering av kulturmiljøer ligger følgende matrise som basis:

<i>Kriterier</i>	<i>Verdi</i>	<i>Stor verdi</i>	<i>Middels verdi</i>	<i>Liten verdi</i>
<i>Helhet/kontinuitet</i>		Store sammenhengende kulturmiljø med ens karakter og mange elementer som danner systemer. Kulturmiljø med mange elementer som samlet viser kulturhistorisk utvikling.	Middels sammenhengende kulturmiljø med varierende grad av systematikk. Kulturmiljø med innslag av elementer som viser kulturhistorisk utvikling.	Kulturmiljø uten helhet og med liten systematikk. (Moderne anlegg og bygninger har ødelagt sammenhengen). Kulturmiljø med elementer som ikke viser kulturhistorisk utvikling.
<i>Mangfold</i>		Kulturmiljø med stort kulturhistorisk mangfold med hensyn til funksjon og form. Kulturmiljø med mange forskjellige typer kulturminner. Kulturmiljø med elementer fra flere ulike tidsperioder.	Kulturmiljø med jevnt innslag av forskjellige typer kulturminner/elementer med ulik form eller funksjon.	Ensformig kulturmiljø med få ulike kulturminner/elementer. Kulturmiljø fra bare en periode.
<i>Tilskrevet verdi</i>		Kulturmiljø med spesielt høy opplevelsesverdi (med kvaliteter som symbol, levende tradisjon, pedagogisk, nasjonale monument, turistmål). Meget viktig vitenskapelig og forskningshistorisk.	Kulturmiljø med middels opplevelsesverdi. Middels viktig vitenskapelig og forskningshistorisk.	Kulturmiljø med liten opplevelsesverdi (lite egnet til formidling, vanskelig allment tolkbart, ikke aktivt brukt av folk). Mindre vesentlig forskningspotensiale.

I hovedtrekk er det større kulturmiljøer som vurderes i vindparkens influensområde. Kun i noen tilfeller er enkeltminner beskrevet og gitt verdi. Dette er hovedsakelig kulturminner knyttet til samisk reindrift. Denne virksomheten har etterlat seg få synlige spor i landskapet, og de få kjente samiske enkeltminner som finnes i området er de eneste synlige sporene etter samisk aktivitet. Ved verdivurdering av enkeltminner er det kriteriene under "tilskrevet verdi" som legges til grunn.

Sårbarhet

Kulturminnene og kulturmiljøene i influensområdet er middels sårbare overfor direkte inngrep eller visuelle forstyrrelser. Nyere kulturminner, slik som våningshus, har en bruksverdi som boliger eller fritidshus. Kulturminnene har flere steder stor kulturhistorisk verdi, både med hensyn til kvalitet og egenart. Flere har pedagogisk potensial, både med hensyn til å formidle spesielle sider ved områdets historie og mer generelle trekk som er felles for mange kystsamfunn. Sårbarheten forsterkes av kulturmiljøenes kontekst, dels ved at de ligger i et landskap hvor Sjonfjellet er et dominerende landskapselement og dels fordi de tilhører et større kulturområde som er forholdsvis lite berørt av omfattende inngrep som bryter den visuelle opplevelsen av landskapet.

Konsekvensvurderinger

Konsekvensgraden bestemmes ut fra matrise i Håndbok-140 (Statens vegvesen, 2006). Betydningen av inngrepet fastsettes på grunnlag av en skjønnsmessig vurdering av verdier i det berørte området og tiltakets omfang (effekt).

Verdi Omfang	Ingen verdi	Verdi		
		Liten	Middels	Stor
Stort positivt				Meget stor positiv konsekvens (++++)
				Stor positiv konsekvens (+++)
Middels positivt				Middels positiv konsekvens (++)
				Liten positiv konsekvens (+)
Lite positivt				Ubetydelig (0)
Intet omfang				Liten negativ konsekvens (-)
Lite negativt				Middels negativ konsekvens (- -)
				Stor negativ konsekvens (- - -)
Middels negativt				Meget stor negativ konsekvens (- - - -)
Stort negativt				

Konsekvensvifte for kulturminner og kulturmiljøer (Statens vegvesen 2006)

Områdebeskrivelse

Sjonfjellet vindkraftverk planlegges bygget i de to kommunene Nesna og Rana, men influensområdet strekker seg inn i kommunene Leirfjord, Lurøy og Hemnes. Tre alternativer for nettilknytninger går foruten disse kommunene også gjennom Vefsn og Rødøy kommuner. Disse seks berørte kommunene beskrives kort i det følgende.

Nesna kommune har et areal på 202 km² og ca. 1800 innbyggere. Kommunen ligger ytterst på Helgelandskysten. Landskapet er kupert med Sjonfjellet som et viktig landskapselement på fastlandet. Nesna består også av de tre øyene Hugla, Hadnesøy og Tomma.

Rana kommune har et areal på 4464 km² og drøyt 25000 innbyggere. Kommunen ligger omtrent midt i Nordland fylke, nord for Ranafjorden. Kommunen grenser i øst til Sverige. Kommunesenteret er Mo i Rana. Deler av Saltfjellet og Svartisen ligger i kommunen. Næringslivet preges av industri og primærnæringer.

Hemnes kommune har et areal på 1603 km² og i overkant av 4500 innbyggere. Kommunen ligger i Helgeland og strekker seg fra Sverige i øst til Ranafjorden i vest. Her finnes blant annet Norges nest største innsjø, Røssvatnet. Hemnes kommune er en betydelig kraftproduserende kommune, og næringslivet består av industri og jord- og skogbruk.

Leirfjord kommune har et areal på 472 km² og ca. 2250 innbyggere. Kommunen ligger sentralt på Helgelandskysten, som et bindeledd mellom ytre og indre Helgeland. Kommunesenteret er Leland. Leirfjord har nær tilknytning til forskjellige kommunikasjoner som jernbane og fly via veiforbindelsen med blant annet Sandnessjøen, Mosjøen og Mo i Rana. Klimaet er mer stabilt og innlandspreget enn det man ellers forbinder med ytre Helgeland. Næringslivet i kommunen er preget av landbruk, fiskeforedling og kommunal virksomhet.

Rødøy kommune har et areal på 706 km² og i underkant av 1400 innbyggere. Kommunen ligger nord på Helgelandskysten og har en topografi som består av høyfjell og isbre, men også en skjærgård med tusen øyer og skjær. Fiskeri, oppdrett og landbruk er viktigste næringsgrener. Hurtigruta-leia går gjennom kommunen.

Lurøy kommune har et areal på 262 km² og i underkant av 2150 innbyggere. Kommunen ligger dels på fastland og dels på 1372 øyer. Kommuneadministrasjonen er delt mellom stedene Lurøy og Tonnes. Hurtigbåter og ferje knytter øyene og fastlandet sammen. Næringslivet i kommunen består blant annet av fiske, forskjellig oppdrettsvirksomhet, industri og jordbruk.

Vefsn kommune har et areal på 1894 km² og i underkant av 13500 innbyggere. Kommunesentrumet er Mosjøen. Handel og offentlig tjenesteyting er viktigste næring i kommunen, men også industri med store bedrifter som Elkem Aluminium og Aker Kværner.

Planer i vindparksområdet

Det er ikke registrert nasjonalt verdifulle kulturlandskaper innenfor undersøkelsesområdet.

I Riksantikvarens ”Kulturminneinteresser og vindkraftutbygging (2005)” er de berørte kommunene ikke nevnt som områder i Nordland hvor vindkraftutbygging vil medføre stor konflikt for landskap, kulturmiljø og kulturminner.

KULTURHISTORISK OVERSIKT OG DAGENS SITUASJON

I det følgende presenteres en kort oversikt over hovedtrekkene i områdets kulturhistorie og dagens situasjon vedrørende kulturminner og kulturmiljøer.

Den eldste forhistorien (til middelalder)

I Helgelandområdet kjennes bosetningsspor helt tilbake til eldre steinalder, en periode som på Helgeland omfatter tiden 8000-3500 f.Kr. Den tidligste befolkningen holdt fortrinnsvis til i kystnære områder, men opp mot overgangen til yngre steinalder viser det arkeologiske materialet at også innlandsområdene tas i bruk. Eksempelvis er det registrert en rekke steinalderlokaliteter i Ranas fjellområder som viser utnyttelse av ressurser ved en rekke fjellvann. Levesettet antas å ha vært basert på jakt/fangst, fiske og sanking hvor man flyttet mellom ulike boplasser i løpet av året for å kunne utnytte ulike ressurser på best mulig måte.

Dette levesettet var dominerende også i yngre steinalder (3500-500 f.Kr.). Ut over i perioden (omkring 1500-2500 f.Kr.) viser bl.a. pollenanalyser til en viss jordbruksaktivitet enkelte steder på Nordlandskysten. Ved de ytre delene av Vefsnfjorden og Ranfjorden, ved Leirfjorden og Sjona er det funnet spor etter ulike former for fedrift og åkerbruk. Endringer skjer også i gjenstandsmaterialet hvor slipte pile- og spydspisser samt kniver av skifer kommer til. Yngre steinalders kulturminner på Helgeland omfatter bl.a. gjenstandsfunn, åpne boplasser, huler/hellere, hustufter og helleristninger. Ved Ranafjorden og Sjona er det funnet en rekke gjenstander og boplasser fra yngre steinalder. Det er for eksempel funnet to skiferkniver og en steinøks i Sørsjona ved Sørfjorden og på Dilkestad ved Utskarpen er det funnet en spydspiss med linjeornament.

I løpet av eldre jernalder og frem mot vikingtid (500-f.Kr.-800 e.Kr.) vokser det frem to distinkte etniske grupper i form av en samisk og norrøn befolkning i Nord- og Midt-Norge. Arkeologiske funn i Nordland og Troms viser at jernalderens norrøne befolkning hovedsakelig bodde langs kyststripen nord til Lyngenfjorden i Troms, mens den samiske befolkningen var tilnærmet enerådende i indre fjordstrøk og i innlandet.

Jernalderens norrøne befolkning oppfattes tradisjonelt som bofaste jordbrukere hvis samfunn var organisert i såkalte høvdingdømmer. Gravrøyser og gravhauger er sammen med kulturminner som langhus, åkerreiner og rydningsrøyser ansett som sikre indikasjoner på gårdsbosetning i jernalder. Den tidlige gårdsbosetningen på Helgeland drev et blandet erverv der jordbruk ble kombinert med fiske og fangst (særlig havressurser).

Gravrøys med fotkjede på Langset, Nesna kommune (ID 36529)

lenger sør i landet. En viktig grunn er deres etter hvert økonomiske avhengighet av den samiske befolkning gjennom handel og skattelegging, særlig med skinn- og pelsvarer. Handel og ferdsel var viktig i jernaldersamfunnet. Dette avspeiles bl.a. gjennom gravhauger og gravrøyser hvis godt synlige plassering på bergrygger og knauser langs ferdselsårer gjerne oppfattes som et synlig tegn på ferdselens betydning, foruten en markering av makt og rikdom. I Nesna er det registrert flere gravhauger hvorav en båtgrav.

Helgelands norrøne bosetning var først og fremst konsentrert til kystområdene, men ut over i yngre jernalder (omkring 600-1030 e.Kr.) skjer en ekspansjon bl.a. til øygarden og indre fjordstrøk. Det er gjort en rekke jernalderfunn ved Ranafjorden og Sjona, eksempelvis på Utskarpen i Rana kommune hvor kornpollen er påvist i lag som kan dateres til omkring 500 f.Kr. og på Langset i Nesna kommune hvor det ligger flere godt synlige gravrøyser. De norrøne høvdingsamfunn i Nord-Norge vedvarte trolig gjennom hele jernalder og antas å ha stått seg godt gjennom hele perioden sammenliknet med

Middelalder (1030-1536) og nyere tid (1537-)

Middelalderens (1030-1536) bosetning på Helgeland kjennes både gjennom arkeologiske og skriftlige kilder. Ved Ranafjorden ligger flere gårder hvor stednavn og/eller funn av gårdshauger tyder på en bosetningshistorie som går tilbake til middelalder. Mange av områdets kjente middelaldergårder som Dalosen, Dilkestad, Utskarpen, Gjesbakken og Brattland ligger i tilknytning til fjorden. Næringsgrunnlaget for den norske befolkningen var for en stor del en kombinasjon av kommersielt fiske, jordbruk, husdyrhold og utnyttelse av utmarksressurser som jakt, skogbruk og bær. Gårdsdrift og heimfiske var hovedsakelig til eget forbruk, mens kommersielt fiske som fisket ved Lofoten og Finnmarkskysten gav midler til handel og betaling av skatt. I tillegg var handel med den samiske befolkningen i området viktig. Gårdshaugene man finner spredt langs kysten i Nord-Norge kan i stor grad settes i sammenheng med det kommersielle fisket og gårdsbosetting frem til 1600-1700-tallet.

I middelalderen vokste det frem flere mindre sentre tilknyttet både sentralmakte og kirke på Helgeland. Eksempelvis ble Husby på Tomma et senter for innkreving av skatter og avgifter til kronen, ikke minst på grunn av stedets sentrale plassering ved leia og Ranafjorden. De fleste middelalderkirkene i Helgeland lå også ved kysten.

Kombinasjonsdriften med gårdsdrift og fiske holdt seg til langt inn på 1900-tallet, og det er den som i stor grad har formet det kulturlandskapet som i dag er bevart i området. På

slutten av 1700-tallet, og spesielt på 1800-tallet, vokste det frem handelssteder på Helgeland, slik som Mo i Rana og Hemnesberget. Spesielt storsildfisket fra 1861 til 1875 førte til en stor oppgangstid på kysten. Flere gårder var også viktige for jekthandelen, slik som Strand og Jektstrand i Nesna kommune. Som følge av oppgangstidene ble det i siste halvdel av 1800-tallet etablert flere dampskipsselskap langs kysten som bidro til bedre kommunikasjon og en gryende turisme.

Industrivirksomhet, som begynte på Helgeland på slutten av 1800-tallet, ble hovedsakelig viktig for Mo i Rana. Kommunen er rik på jernmalm og muligheten for elektrisk kraft, noe som var betydningsfullt for etableringen av industri. Gruvedrift som ble etablert var Dunderland Iron Ore Company (1902-1947), Rana Gruber (1937-), Norsk Jernverk (1946-1988) og Norsk Koksverk (1964-1988). Disse var dominerende for sysselsettingen i byen, og medførte til etablering av «Dunderlandsbanen» og utskipingshavn. Befolkningsveksten ble nærmest eksplosiv på kort tid på grunn av etableringen av tungindustrien. Med tilbakegang av jern- og stålindustrien på 1980-tallet gikk Rana gjennom en omstilling fra hovedsakelig et industristed til en by med et variert næringsliv og utdanning.

Avfolkning preget på 1960- og 70-tallet deler av Helgeland, spesielt mindre øyer og fiskevær, noe som førte til at kommunesentrum og andre småsteder i samme kommuner vokste. Flere gårder som ligger i influensområdet til vindkraftverket preges derfor av at de eldre husene står tomme selv om flere hus brukes fortsatt som fritidsboliger. Jorder på gårdene blir de fleste steder fortsatt slått, men kulturlandskapet er stedvis under gjengroing grunnet omlegginger i landbruket de siste tiårene.

Samisk bosetning og bruk fra forhistorisk til nyere tid

Tidlig samisk levesett beskrives i skriftlige kilder som for eksempel Ottar og Historia Norwegia (fra omkring 1170). Samiske befolkningsgrupper hadde en nomadisk livsstil basert på villreinfangst og et begrenset tamreinhold som betegnes som fangstbasert reindrift. Fangstingen av rein ble kombinert med jakt og fangst på annet vilt og fiske. Kulturminner som vitner om tidlig samisk bruk og bosetting er for eksempel jakt- og fangstanlegg, skyteskjul, kjøttgjemmer, teltboplasser, offersteiner og urgraver.

Rein har vært og er fremdeles et bærende element i næringsvirksomheten for en rekke samiske grupper, bl.a. den sørsamiske befolkningen. Sørsamisk bosetningsområde regnes i dag, på norsk side, som sør for Saltfjellet til og med Engerdal kommune nord i Hedmark og i vest til Trollheimen. I øst omfattes de tilgrensende områdene på svensk side.

Reindriften kan grovt deles inn i tre historiske perioder på bakgrunn av driftsteknikk. Fangstbasert reindrift ble avløst av perioden kjennetegnet av nomadisk eller intensiv reindrift (fra ca. 1550/1600 til 1900/1930). Driften var basert på rein som produksjonsdyr og flytting mellom reinens sesongbeiter i innlands- og kystområder. Melkeprodukter (melking av reinsimlene sommerstid) var et bærende element i økonomien og kjennes fra skriftlige kilder særlig fra 16-1700-tallet og frem til slutten av

1800-tallet. I dag kan den intensive reindriften først og fremst spores gjennom melkeplasser samt bosetnings- og aktivitetsspor i tilknytning til disse melkeplassene eller gieddiene. Andre kulturminner er teltplasser, ildsteder/arran, matgjemmer/kjølegroper, reingjerder, graver, røyser og offersteiner. Utover 1800-tallet skjer en utvikling der reindriftsutøverne blir færre samtidig som flokkene blir større, noe som ledet frem til dagens ekstensive driftsform. I årene 1900-1930 gikk flere og flere reindriftsutøvere i Helgelandsområdet over til å produsere kjøtt for salg.

Fra siste del av 1800-tallet har generelle samfunnsendringer, som omlegging og ekspansjon av en rekke næringsveier, i samferdsel og byutvikling m.m. medført en rekke endringer (politisk-administrative) for reindriftssamiske samfunn. I første halvdel av 1900-tallet skjedde, på bakgrunn av flere uår for reindriften, en tilbakegang i deler av Helgeland, men etter 2. verdenskrig er reindriften bl.a. i Saltdalområdet bygd opp igjen. I dag drives reindrift innenfor reinbeitedistriktene Hestmannen/Strandtindene og Røssåga/Toven.

De reindriftnomadiske gruppene inngikk også i et omfattende økonomisk, sosialt og kulturelt system som innbefattet bofaste samer og annen norsk bygdebefolkning. I løpet av middelalder kom det, på bakgrunn av bl.a. næringstilpasning, til en gruppering mellom reindriftssamer og sjøsamere. Tidlige sjøsamiske samfunn var som de reindriftsamiske trolig organisert i forhold til siidasystemet, et system hvor flere familier eller hushold forvaltet et ressursområde. Skriftlige kilder fra bl.a. 1600- og 1700-tallet forteller om kystsamisk befolkning i Nordland, hovedsakelig bosatt i indre fjordstrøk samt på enkelte øyer. Levesettet var basert på helårig utnyttelse av et fast territorium i kyst- og fjordstrøk hvor man flyttet mellom ulike sesongboplasser for å best mulig kunne utnytte tilgjengelige ressurser. Fiske, jakt og fangst stod sentralt, og etter hvert begynte man også å trekke inn elementer av husdyrhold og jordbruk. Dette er en samisk bosetning som kom til å representere en mer stedfast bosetning, en bosetning som fremstår med tydelig spor i terrenget. Den sjøsamiske bosetningsstrukturen var mer lik øvrig ikke-samisk der gårdsdrift samt fiske var hovednæringer. Folketellingen av 1875 viser til en bofast samisk befolkning fordelt blant en tallrik og raskt voksende norsk befolkning langs kysten og i dalførene i innlandet. Norsk kolonisering og administrasjon førte til at denne befolkningsgruppen opp mot, men særlig i løpet av 1800-tallet assimileres i den øvrige norske befolkningen og delvis i den øvrige samiske befolkning.

Vindkraftområdet inngår i et historisk kjent samisk bruksområde. Det er en del av Helgeland hvor reindriften er kjent langt tilbake. Til den såkalte "Lappekommisjonen" av 1892 skal det ha vært opplyst at reindrift har foregått så "langt tilbake som tradisjonen går" og "fra uminnelige tider". Spor etter samisk bosetning og reindrift, samt stedsnavn, kjennes i tilknytning til Sjonfjellet hvor vindkraftverket tenkes lagt.

Ifølge muntlige kilder skal Sjonfjellet ha vært i bruk som oppsamlingsområde og beiteområde (avlastningsbeiter) tilknyttet flytting av rein ut til vinterbeite i øyområdene mot vest. Reinen ble da ført opp ved Sjonfjellet og ned igjen ved Nesna. Flyttveien gikk fra Sørfjordbotn gjennom bebyggelsen på sørsiden av botnen til Jektstrand, videre sørover østsiden av Farmannåga et stykke og så over det høyeste av Sjonfjellet frem til og med dalsenkningen på Longset. Her deler flyttveien seg i to alternativer, avhengig om man skulle til Hugla/Løkta eller Handsnesøya/Tomma. Til eksempelvis Hugla/Løkta dro man med reinen til Nesna og svømmestedet på Revnes og videre til Haugland på

Hugla. Svømmesteder i området omfatter bl.a. Refsnes-Haugland på Hugla og Skog-Obø over Lillesjona til Handnesøy. I tilknytning til reindrift i området kjennes bl.a. flere ledegjerder.

Oversiktsbilde over område med svømmested for rein ved Obø på Handnesøya (sett mot Langset)

I eldre tid flyttet trolig familiene med flokkene ut til vinterbeitene. Fra begynnelsen av 1900-tallet og frem til 2. verdenskrig var dette ikke vanlig, man hadde da helårsbosted dels i Bardal, dels på Hemnesberget og dels i andre bygder.

VERDIVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØER

Det enkelte kulturminnet eller kulturmiljøet er beskrevet ved et utvalg av elementer som skal illustrere deres kulturhistoriske verdi, blant annet om de har pedagogisk verdi, kildeverdi, bruksverdi og opplevelsesverdi, om de representerer noe særegent eller om de kan representere mer generelle forhold. Beskrivelsen er ikke ment å være en fullstendig oversikt over samtlige kjente elementer.

NIKU har i sin beskrivelse og vurdering av kulturminner og -miljøer valgt å skille mellom de som ligger innenfor vindkraftverket og de som ligger utenfor, men inne i influensområdet (8 km sonen, i noen tilfeller inntil 10 km).

Kulturminner i vindparksområdet

I selve vindkraftverksområdet er det ikke kjente automatisk fredete eller samiske. Grunnet at Sjonfjellet har blitt brukt til samisk reindrift, regnes det som et middels potensial for funn av samiske kulturminner knyttet til reindrift på fjellet. Andre automatisk fredete kulturminner regnes å være lite. Foruten varder, er det ikke kjent nyere tids kulturminner i planområdet på Sjonfjellet og ingen kulturmiljøer er avmerket på kart eller beskrevet.

Kulturminner og kulturmiljøer i vindkraftverkets influenssone

Influensområdet består av spredt gårdsbebyggelse, med enkelte tettsteder. I denne sammenheng har NIKU gjort et utvalg hvor kulturmiljøene som er valgt har generelt høye kulturhistoriske kvaliteter og ligger nær vindparken. Enkeltekulturminner er bare tatt med hvis de har en spesiell kulturhistorisk betydning. I rapporten blir det derfor gjort en todelt beskrivelse av området:

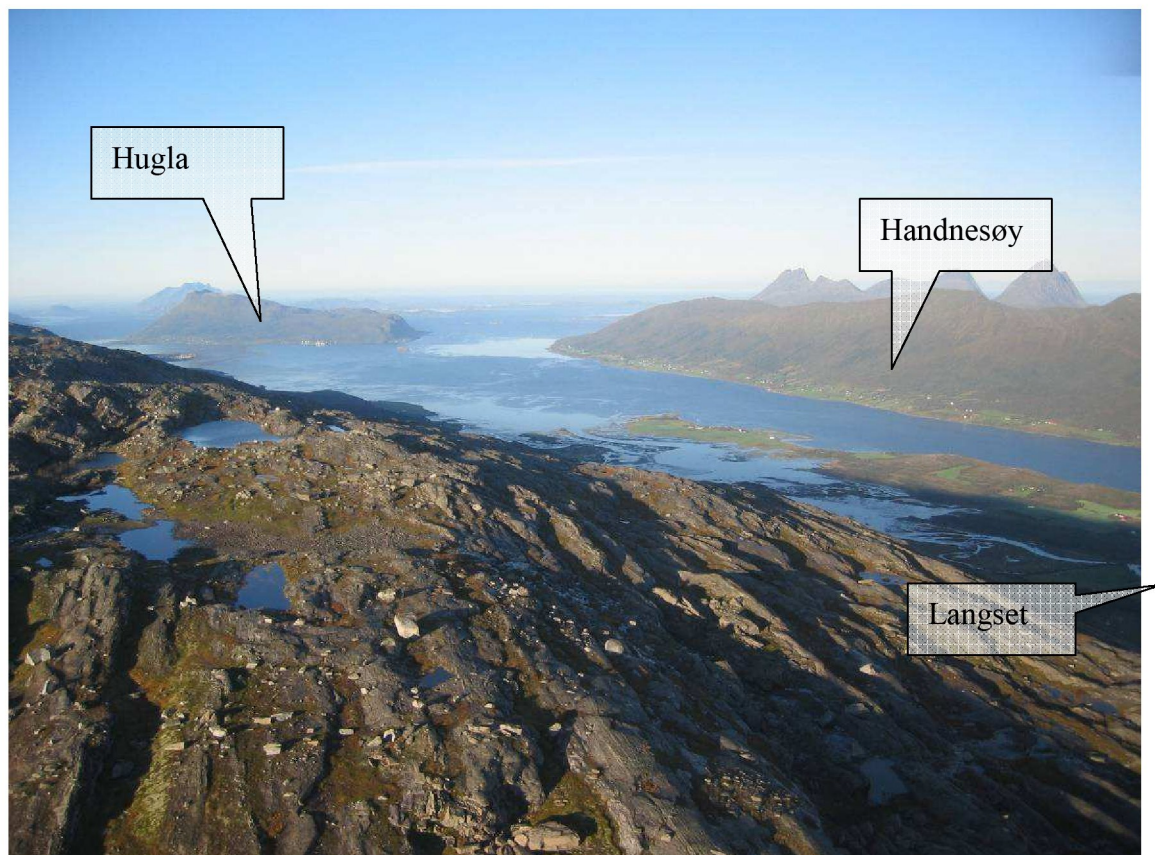
- 1) Generell beskrivelse
- 2) Kulturmiljø beskrivelse

Kulturmiljøene har viktige kulturhistoriske kvaliteter, mens områder med generell beskrivelse har få kulturhistoriske kvaliteter. Vedlagte kart viser hvor alle kulturmiljøene ligger i forhold til vindparken.

Kulturmiljøene er beskrevet for følgende områder:

- 1) Sjonfjellet
- 2) Området vest-nordvest for vindkraftverket (strandflaten under Sjonfjellet, Handnesøya, Hugla)
- 3) Områder ved fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket (Nord-Sjona, Sørfjorden og Utskarpen)
- 4) Områder sør for vindkraftverket (langs Ranafjordens sørside)
- 5) Områder som berøres av nettilkoblinger

1 Sjonfjellet

Helikopterbilde fra toppen av Sjonfjellet

Navnet Sjonfjellet brukes i denne rapporten som en fellebetegnelse på en fjellrygg som strekker seg fra Nesna i Nesna kommune til fjellplatået Laupen i Rana. På kartet er betegnelsen Sjonfjellet brukt på fjelloverganger på riksvei 17 som ligger mellom Rana og Nesna kommuner.

Sjonfjellet ligger på en halvøy som stikker ut i fjordene Sjona i nord og Ranafjorden i sør. Vindkraftverket skal anlegges langs hele Sjonfjellets rygg.

Sjonfjellet kan karakteriseres som en gold og ulendt fjellrygg med spredte vann og få spor etter menneskelige aktiviteter. De viktigste toppene på fjellet som angis på kartet er Laupen (Rana, 731 moh), Nordvikfjellet (grensen mellom Rana og Nesna, 848 moh) og Hamarøyfjellet (Nesna, 767 moh).

Ifølge muntlige og kilder skal Sjonfjellet ha vært i bruk som oppsamlingsområde og beiteområde (avlastningsbeiter) tilknyttet flytting av rein ut til vinterbeite i øyområdene mot vest. Reinen ble da ført opp ved Sjonfjellet og ned igjen ved Nesna. Området var egnet som oppsamlingsområde da de topografiske forhold gjorde at når man først hadde fått reinen opp ble den der (krevde minimalt med gjeting) til man fikk samlet sammen resten av flokken som skulle til øyene. Det skal ha vært en gammel boplass ved et lite vann i Sjonfjellet (informanten kunne ikke stedfeste bosetningen bedre).

Ett samisk kulturminne ligger ved randen av plataået til Sjonfjellet og i ytterkant av selve vindparksområdet. Det regnes som et middels potensial for funn av flere samiske kulturminner på fjellet. *I forbindelse med eventuelt reguleringsplan for vindparken bør planområdet derfor registreres for flere samiske kulturminner.*

1. Kjølen kulturmiljø (Nesna k.)

Samisk kulturminne knyttet til reindrift

På Kjølen er det ifølge informanter i Nesna kommune kjent samiske kulturminner knyttet til reinsdrift. Det skal i området være minst ett ledegjerde, men mulig også flere samiske kulturminner.

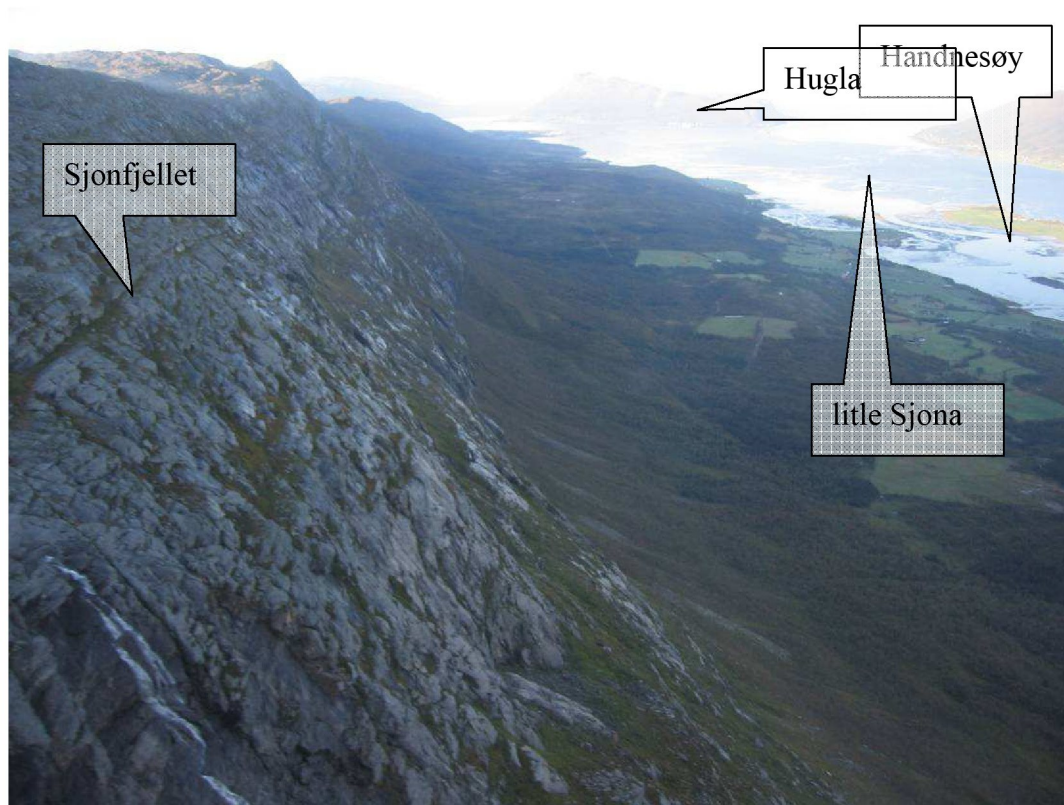
Foto: Nesna kommune

Kartfestingen av kulturminnene er ikke nøyaktig. Store deler av Kjølen er derfor merket av som ett kulturmiljø på grunn av at det har vært brukt i forbindelse med samisk reindrift, selv om de fysiske sporene i dag etter denne aktiviteten er få.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har kvaliteter ved å ha minst ett kjent kulturminner som er knyttet til samisk aktivitet som har etterlatt seg få fysiske rester i landskapet. Det har også opplevelsesverdi.

Verdi: Middels verd

2 Området vest-nordvest for vindkraftverket

Helikopterbilde med oversikt over Nesnaflaten og øyene

Området ligger i sin helhet i Nesna kommune og omfatter:

- 1) Nesnahalvøya
- 2) Øya Hugla
- 3) Handnesøy

Området har flere likhetstrekk og landskapsbildet preges av strandflate med dyrket mark og spredt gårdsbosetning. Hovedbebyggelsen ligger ut mot fjordarmen litle Sjona. Bebyggelsen på øyene Hugla og Handnesøy orienterer seg hovedsakelig mot Sjonfjellet, og spesielt på Handnesøy utgjør fjellet store deler av synsfeltet.

Kulturlandskapet er i hovedtrekk godt bevart med strukturer fra sent 18- og tidlig 1900-tallet i et forholdsvis åpent landskap som stedvis er i ferd med å gro igjen. Foruten tettstedet Nesna, preges bebyggelsen av gårdstun med bevarte eldre nordlandshus, rødmalte uthus og naust, og gjerne i tillegg ett eller flere våningshus fra 1970-tallet. Ikke alle de eldre nordlandshusene i området er registrert i Sefrak. Automatisk fredete kulturminner, som gravfelt og gårdshauger, finnes på flere gårder, og tre gravfelt er skiltet og avmerket på turistkart for Nesna kommune.

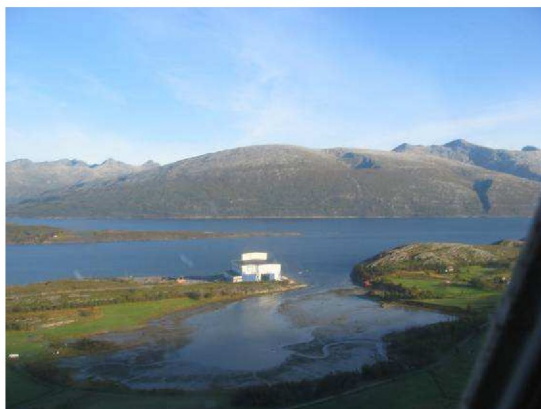
Selv om gårdene ofte har et nyere våningshus, bryter disse ikke det overordnede bildet av et godt bevart kulturlandskap. De største moderne inngrepene er Langsetvågen industriområde med verftshallen til Helgeland Maritime A/S og store tanker ved ferjekaia på Hugla.

Et gjennomgående trekk i området er at nordlandshusene står ubebodd mens dagens befolkning er bosatt i et nyere våningshus. Resultatet er at den eldre bygningsmassen har varierende grad av vedlikehold, selv om noen bygninger benyttes som fritidsboliger. På grunn av disse forhold er det usikkert i hvilken grad kulturlandskapet med den eldre bebyggelsen fortsatt vil være inntakt om eksempelvis tjue år.

I stor grad oppfattes hele området som forholdsvis ensartet hvor det ikke er de enkelte kulturminner eller kulturmiljøer som merker seg ut, men opplevelsen av hele området under ett med en blanding av eldre og nyere bebyggelse i landskapet. Likevel er det ut fra denne helheten valgt ut noen kulturmiljøer som beskrives og gis verdi.

2. Langset kulturmiljø (Nesna k.)

Gårdsmiljø med gravfelt

Helikopterfoto av Langsetvågen. Vindmøller på Langset planlegges på toppen av berget til høyre for vågens innløp.

Fellestun på Låvhaugen (i bakgrunnen). Våningshus fra midten av 1800-tallet i forgrunnen.

Kulturmiljøet består av spredtliggende gårdstun beliggende på oppdyrket mark rundt Langsetvågen som er registrert av Direktoratet for naturforvaltning som et marint våtmarksområde. Kulturmiljøet består av gårdstun med bygninger fra 1700- til og med 1900-tallet. I kulturmiljøet finnes også spor etter bosetning fra steinalder, men særlig er automatisk fredete kulturminner fra jernalder og middelalder viktige.

Jernalderens kulturminner omfatter gravhauger og -røyser som, med unntak av gravfelt på Handnesøya og Hugla, er de best bevarte innen vindparkens influensområde (ID 26629, 26632, 36529). Gravhaugene er tilrettelagt ved skilting og avmerket av kommunen på informasjonsskilt for besøkende.

Tun (47/2) med bygninger fra 18- og 1900-tallet. Rester av gårdshaug rett bak tunet (ID 7101). Vindmøllene på Langset planlegges i området bak tunet.

På fire bruk er det til sammen åtte Sefrak registrerte vånings-, uthus og jordkjellere datert til tidsrommet midten 1700-tallet til midten 1800-tallet. Av spesiell interesse er fellestunet Låvhaugen (47/3,5) som består av flere eldre bygninger med ulike funksjoner, den eldste datert til 1700-tallet og i tillegg en gårdshaug hvor det bl.a. er funnet et begravelleskors av bly som er datert til middelalder (ID 26632). Gårdshaug finnes også ved et annet tun på Langset (47/2). Dette har bygninger fra 18- og 1900-tallet (ID 7101). Her er det i tillegg gjort funn av en

pilesmiss fra steinalder (ID 73329).

Kvaliteter: Kulturmiljøet har tidsdybde og viser bosetning i området fra jernalder, gårder fra 17-1800-tallet og moderne gårdsdrift. Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi og gravfelt på gården er skiltet og tilrettelagt for besøkende. Opplevelsesverdien trekkes imidlertid noe ned grunnet industriområde på Langset med verftshallen til Helgeland Maritime A/S. De eldre bygningene har også svært ulik grad av vedlikehold.

Verdi: Middels til stor verdi

3. Herset kulturmiljø (Nesna k.)

Gård med automatisk fredete kulturminner

Herset med Sjonfjellet i tåka i bakgrunnen

Gården ligger på en oppdyrket strandbrem ned mot litle Sjona. På ett av gårdens bruk er det Sefrak registrert et våningshus fra tidlig 1800-tallet og i tillegg et bur og jordkjeller. Bygningene er godt vedlikeholdt, men det er bygget et nyere hus i bakkanten. I tillegg er det flere ikke-registrerte bygninger fra sent 18-/tidlig 1900-tallet på gården som fører seg godt inn i kulturlandskapet. Tidsdybden fremvises ved at det i tillegg er registrert en

gårdshaug på gården med en meter tykker kulturlag (ID 16514) og løsfunn fra mulige fjernede gravhauger (ID 26630). Ifølge muntlige opplysninger fra kommunal administrasjon, skal det på Herset også finnes et ledegjerde for rein.

Kvaliteter: Kulturmiljøet er et godt eksempel på kontinuerlig gårdsbosetning fra jernalder/middelalder til i dag og viser stor tidsdybde i et kulturlandskap som er oversiktlig og av ens karakter.

Verdi: Middels verdi

4. Remmen kulturmiljø (Nesna k.)

Kulturminner knyttet til samisk reindrift

Ledegjerde for rein (foto fra Nesna kommune)

Bogastelle (ID 73326, foto fra Nesna kommune)

Innenfor dette området finnes det flere registrerte spredtliggende kulturminner tilknyttet både samisk reindrift og annen fangst i området. Disse kulturminnene er automatisk fredet og er:

1. Ledegjerde for rein. Dette gjerdet skal være ca 1100 meter langt og er nylig restaurert av lokale krefter. Gjerdet er kun grovt avmerket på kartet.
2. To bogasteller og mulig fangstgrop på Engen (48/2, Munnarhølan) (ID 73326).
3. Varp på Langset (47/1) (ID 55866).

Kulturmiljøet omfatter kulturminner som viser samisk kulturhistorie knyttet til reindrift, men nr. 2 og 3 kan muligens også knyttes til den etnisk norske befolkningen. Datering av anleggene er uviss, men kan være tilknyttet fangstbasert reindrift evt. elgjakt. Kulturmiljøet er stort og omfavner også områder i mellom hvor det har vært samisk aktivitet uten at det er kjente spor etter denne.

Varpet knytter det flere tradisjoner seg til. Det skal ha vært et offeralter for samene som kom forbi på vei til Sjonfjellet til vinterbeitene på øyene. Imidlertid anses varp normalt ikke som samiske kulturminner. I tillegg til tradisjonen om samisk offeralter skal varpet ha vært et sted hvor kyr- og sauegjetere ofret stein hver gang de kom forbi.

Kvaliteter: Kulturminnene har stor lokal betydning, vist blant annet ved at et ledegjerde er restaurert, og representerer viktige synlige spor etter samisk aktivitet i området.

Verdi: Stor verdi

5. Nesna kulturmiljø (Nesna k.)

Tettsted

Fotovisualisering av Nesna med de store 4,5MW møllene (laget av Norconsult). Avstand til nærmeste mølle 5,3 km. Kirken i midten av bildet.

Nesna er kommunesentrumet i Nesna kommune. Tettstedet viser tidsdybde med kulturminner fra jernalder og 1800-tallet, men hovedsakelig nyere bebyggelse. Nesna var et kirkested alt fra 1200-tallet, dagens kirke er fra 1886 og er listeført av Riksantikvaren. Petter Dass var kapellan i Nesna fra 1672 til 1689.

I og omkring Nesna finnes gravhauger og -røyser fra jernalder og i tillegg gjenstandsfunn fortrinnsvis fra jernalder. Gravene er hovedsakelig fjernet eller sterkt skadet og anses å liten opplevelsverdi.

Klokkegården til venstre

Nesna var helt til slutten av 1800-tallet et jordbrukssted, men på 1600- og 1700-tallet drev enkelte bønder med storstilt handel og jektefart. Jacob Fredrik Zahl opprettet gjestgiveri og handel på Nesna i 1875 og Zahlbrygga er kommunens tusenårssted. Andre bygninger fra 1800-tallet er Klokkegården fra 1823, folkeskolen fra 1886 og den store sorenskrivergården på Saura som ble bygget i 1870-årene. Prestegården er fra 1907. Klokkegården er landsdelens

eldste gjenværende fastskolebygg, og har en skolehistorisk utstilling knyttet til Nesna. Nesna bygdemuseum har lokaler i Klokkegården og ved ferjeleiet. Museet har gjenstander og fotografier om skolehistorie og næringsvirksomhet.

Selv om det er bevart 1800- og tidlig 1900-talls bebyggelse i Nesna, bærer tettstedet hovedsakelig preg av den nyere bebyggelsen og som et levende sted.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har opplevelsesverdi hovedsakelig som et moderne tettsted med elementer 1800-talls bebyggelse og spor fra forhistorisk tid.

Verdi: Liten til middels verdi

6. Strand, Mehus kulturmiljø, Hugla (Nesna k.)

Gårder

Kulturmiljøet ligger under Sjonfjellet og henvender mot Leirfjord kommune på sør siden av Ranafjorden. Gården Strand er mest kjent for at Petter Dass bodde på sin morfars gård fra 1672-1682 da han var kapellan på Nesna. Han flyttet siden til kapellangården på Nesna, men gården var i hans eie fra 1680 til hans død.

Strand med Kjellersjåsbygningen i midten

Branntakst fra gården i 1893 viser en særdeles rik nordlandsgård med totalt 16 bygninger det finnes en rekonstruert tegning av. Her ble det drevet handel og gjestgiveri og den hadde sin storhetstid fra slutten av 1700- til slutten av 1800-tallet. Gården ble rammet av en storbrann i 1900. En bygning benevnt Kjellersjåsbygningen har nylig blitt bygget opp igjen og er avmerket som severdighet i kommunens turistkart.

Kulturmiljøet består i dag av syv registrerte bygninger fra 1800-tallet, deriblant et stort bebodd og modernisert nordlandshus på Mehus, i tillegg til nyere bygninger.

Kvaliteter: Kvalitetene er i stor grad forbundet til at Strand var i Dass sin eie og i tillegg at en bygning som inngikk i en viktig kystgård fra 17- og 1800-tallet er rekonstruert.

Verdi: Liten verdi

7. Hinderådalen kulturmiljø (Nesna k.)

Samisk bosetning

Ifølge en lokal informant, bosatt i Mo i Rana og som kjenner godt til samisk reindrift i området, skal det ha vært samisk bosetning på 1800-tallet ved Hinderåga/i Hinderådalen. Ifølge informanten på 70 skal bosetningen være eldre enn hans besteforeldre. Det skal her ha vært en forholdsvis fast bosetning med bl.a. gammetufter

og andre bosetningsspor. Bosetningen her hadde nære bånd til reindriften i området. Informanten skal ha lydbånd der hans mor forteller om boplassen i Hinderådalen.

På grunnlag av disse opplysningene er Hinderådalen avmerket som et eget kulturmiljø, men nøyaktig kartfesting i dalen hvor bosetningen skal ha vært er ikke kjent. Det er heller ikke kjent hva slags fysiske spor som i dag er igjen etter denne bosetningen.

Kvaliteter: Hinderådalen er den eneste samiske bosetningen i vindkraftverkets influensområde vi har fått kjennskap til, og er ett av få steder hvor samisk aktivitet i området har etterlatt fysiske spor, men det er ikke kjent hvor mye som er bevart.

Verdi: Middels verdi

8. Hugla kulturmiljø (Nesna k.)

Øy

Hugla er en øy på 18 km² som består av en oppdyrket strandbrem under Hugltinden (624 moh) med 97 fastboende. Hugla har flere fritidshus/hytter enn hus som er bebodd. Hovedbosetningene ligger mot øst og henvender seg mot Nesna og Sjonfjellet. Her er det også en konsentrasjon av nordlandshus og uthus fra 1800-tallet, i tillegg til 1900-talls bebyggelse. Av større nyere tids inngrep i kulturlandskapet i øya er industriområder og tanker på Vikholmen hvor ferjeleiet er. Her var det sildoljefabrikk på 1950-60-tallet.

Steinrakneset, Hugla. Foto: Johannes Lovund. Bildet er hentet fra Nesna kommunes turistkart.

arkeologiske kulturminner. Viktigst er gravfelt fra jernalder som er tilrettelagt for besøkende og avmerket på kommunens turistkart (ID 26631, ID 73331).

På Hugltinden er det i tillegg en vete som var del av vetesystemet som først ble organisert av Håkon den gode (konge 945-961 e.Kr.) og senere utviklet videre. Fra veten har man fri utsikt til Veten i Hemnes og god utsikt mot Sjona, Dønna og Alstahaug.

På Huglneset er det en konsentrasjon av registrerte automatisk fredete

Kvaliteter: Hugla fremstår i dag som et ensartet kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser, og i tillegg opplevelsen av

Verdi: Middels verdi

9. Handnes kulturmiljø, Handnesøya (Nesna k.)

Gravfelt

Fotovisualisering med de store 4,5MW møllene sett fra Handnes (laget av Norconsult). Avstand til nærmeste mølle 8,7 km.

I kulturmiljøet ligger det tre lokaliteter med gravhauger og -røyser fra jernalder. Det største gravfeltet har registrert 14 gravhauger og -røyser (ID 73333), det minste 5 gravrøyser og 1 hustuft (ID 26637) og i tillegg en lokalitet med 2 gravrøyser (ID 55868). Gravfeltene ligger i et gjengrodd område ned mot fjorden. På grunn av gjengroing er utsikten i deler av gravfeltet redusert. Det er først når man går til randsonen av gravfeltet nærmere fjorden at det åpner seg en panoramautsikt mot Sjonfjellet (se fotovisualisering).

Det største gravfeltet er tilrettelagt for besøkende og informasjonsskilt er satt opp. Spesielt er det på skiltet og i lokale turistbrosjyrer satt fokus på den 34 meter lange langhaugen i gravfeltet som lokalt omtales som langskipet.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi og er det viktigste kulturminnet i Nesna kommune som er tilrettelagt for besøkende. Gravfeltet har også høy vitenskapelig verdi som kilde til kunnskap om jernalderen.

Verdi: Stor verdi

10. Handnesøya kulturmiljø vest (Nesna k.)

Gårder

Gårdene på Handnesøyas sørside ligger på en hellende brem mot litle Sjona som henvender seg mot Sjonfjellet. Øya er omkring 13 km lang og 4 km bred. Øya har ca. 100 innbyggere og hovednæringen er jordbruk. Det er gjennomgående få registrerte kulturminner på Handnesøya i forhold til andre områder i influenssonen til vindkraftverket. Når likevel Handnesøya er valgt ut som eget kulturmiljø skyldes dette

en kombinasjon av et homogent og oversiktlig gårdslandskap med bygninger knyttet til jordbruk og fiske fra 18- og tidlig 1900-tallet. Hus fra 1960-tallet eller nyere er gjerne bygget ved de eldre husene.

I utgangspunkt kunne det vært mulig å velge ut hele denne delen av øya som ett kulturmiljø da det oppfattes som et sammenhengende jordbrukslandskap. Kulturmiljøet er imidlertid delt i to (vest og øst) grunnet ulik avstand fra og opplevelse av vindmøllene på Sjonfjellet og på Langset.

Handnesøya kapell med Sjonfjellet i bakgrunnen

Kulturmiljøet i vestre del av Handnesøyas sørside har elleve bygninger fra 1800-tallet som er registrert i Sefrak. I tillegg er det kirkested på gården Saura med Handnesøya kapell fra 1969.

Helt vest i kulturmiljøet ligger også Strupen kulturlandskap som er registrert av Direktoratet for naturforvaltning som

friluftsområde knyttet blant annet til kulturverdier i landskapet. Det er også avmerket på turistkart og informasjonskart av Nesna kommune som et kulturlandskap med kvaliteter knyttet til friluftsliv og opplevelse. Strupen er restene etter en gammel boplass. Her finner vi rester av 2 bygninger og en jordkjeller nord for en fin grasvoll.

Kvaliteter: Handnesøya har i dag opplevelsesverdi som et homogent kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser.

Verdi: Middels til liten verdi

11. Handnesøya kulturmiljø øst (Nesna k.)

Gårder

Kulturmiljøet sett mot nord-øst ved Steiro. Langset midt i bildet, Sjonfjellet til høyre.

For en generell beskrivelse av Handnesøya, se forrige kulturmiljø.

I kulturmiljøet er det kun en Sefrak-registrert bygning som er fra 1700-tallet. Dette er en mindre stuebygning som er lite vedlikeholdt. Denne står i et gårdstun sammen med et stort våningshus trolig fra rundt 1900 og et nyere fra ca. 1970. Selv om det ikke er flere Sefrak registrerte bygninger i kulturmiljøet, tyder befaringen i området at flere

bygninger i området er fra eldre enn 1900. Det er også gjort løsfunn i området fra jernalder (ID 63874) og steinbrukende tid (ID 26634). Området har i historisk tid også blitt brukt i forbindelse med samisk reindrift. Mellom Langset på fastlandet og Øbø på Handnesøya har det vært svømmested for rein og oppsamlingsplass.

Kvaliteter: Handnesøya har i dag opplevelsesverdi som et homogent kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser. Det har også vært samisk reindrift i området, men denne har ikke etterlatt synlige spor i landskapet.

Verdi: Middels til liten verdi

3 Området rundt fjordarmene øst-nordøst for vindkraftverket

Fotovisualisering med de store 4,5MW møllene sett fra innerst i Utskarpen (laget av Norconsult). Avstand til nærmeste mølle 6,7 km.

Området ligger i sin helhet i Rana kommune og omfatter gårder og bygder rundt følgende mindre fjordarmer

- Nord-Sjona
- Sørfjorden
- Utskarpen

Landskapsmessig er området mer variert enn området beskrevet ovenfor. Området består av større og mindre flater og hellinger med dyrket mark og bebyggelse mot fjordene. Hovedbebyggelsen i området ligger i tettstedet Utskarpen som domineres av etterkrigsbebyggelse. Resten av bebyggelsen består av frittliggende gårdstun og klynger av bebyggelse med blanding av eldre og nyere hus samt fritidsboliger. I likhet med Nesna, er vedlikeholdet av de eldre nordlandshusene også her varierende.

I området rundt Sørfjorden er det registrert lokaliteter fra steinalder og i tillegg gjort flere steinalderfunn. Bosetning fra middelalder er dokumentert gjennom en delvis bevart gårdshaug på gården Hauknes med funn av spinnehjul og bryner (ID 15354).

Med unntak av gårdene som ligger rett under Sjonfjellet, henvender gårdene i området seg hovedsakelig mot Sjonfjellet som det dominerende landskapselementet.

I området er det valgt ut følgende kulturmiljøer som beskrives og gis verdi.

12. Stigauren og Jektstrand kulturmiljø (Rana k.)

Gård, handelsanlegg og festning fra andre verdenskrig

To av våningshusene på Stigauren

Gammelbutikken på Jektstrand

Kulturmiljøet ligger ved Sørfjorden. I kulturmiljøet er det ca. 24 bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet som er registrert i Sefrak, i tillegg er det registrert funn av skiferkniv fra steinalder på gården Stigauren (ID 64343). Kulturminneverdiene i kulturmiljøet er knyttet til hovedsakelig tre typer kulturminner:

1. Bygningsmiljø med våningshus og uthus fra 18- og tidlig 1900-tallet på gården Stigauren. Gården ligger på en terrasse over Sørfjorden som danner et avgrenset og oversiktlig landskapsrom. Bygningene er forholdsvis godt vedlikeholdt og fremstår som homogent ved at det er ingen nyere bygninger fra 1900-tallet som bryter med byggeskikken. Stigauren fremstår i dag som det kanskje best bevarte homogene større eldre bygningsmiljø i vindparkens influensområde.
2. Festningsanlegg fra andre verdenskrig anlagt hovedsakelig utenfor det eldre bygningsmiljøet. Festningsanlegget inngår i Rana kommunes kommunedelplan for kulturminner og er ett av de få bevarte festningsanlegg i kommunen fra krigen.
3. Jekthandelsstedet Jektstrand som ligger ved Sørfjorden. Bygningen som benevnes "Gammelbutikken" inngår i Rana kommunes kommunedelplan for kulturminner. Denne ble bygget i 1820-årene, forlenget i 1890-årene og er senere ikke forandret.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi knyttet til et godt bevart gårdsmiljø, formidling av andre verdenskrig og jekthandelen i området. I Jektstrand ligger dessuten et turistanlegg med campinghytter. I Rana kommunes kulturminneplan påpekes det at turistanlegget legger til rette for at kulturminnene i området kan brukes og gjøres kjent.

Verdi: Stor verdi

13. Myklebustad kulturmiljø (Rana k.)

Grend

Myklebustad er en grend som ligger på en svakt hellende flate mot Sørfjorden. Kulturmiljøet består av en blanding av ny bebyggelse og Sefrak-registrerte bygninger

jordbruk- og fiskerelatert bebyggelse fra 18- og tidlig 1900-tallet, slik som nordlandshus, eldhus, uthus, naust og jordkjellere. Det er to registrerte gravhauger fra jernalder på Myklebostad (ID 34996, ID 64346), men disse synes på befaringsstidspunkt å ha blitt helt eller delvis fjernet. Sjona kirke på Myklebostad er fra 1916, men det skal ha blitt etablert et bedehus på stedet allerede i 1896. På en høyde på et jorde et par hundre meter øst for kirken ligger en eldre kirkegård som er omgitt av en steinmur. Denne kirkegården er under gjengroing og det er få gravminner bevart, men lokale informanter fremhever kirkegården som et viktig kulturminne i området.

Myklebustad med et variert nyere og eldre bygningsmiljø

Overgrodd eldre kirkegård

Riksvei 805 og eksisterende kraftledninger går gjennom kulturmiljøets ytterkant i sør.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har kvaliteter som en grend relatert til jordbruk og fiske med eldre bebyggelse fra 18- og 1900-tallet, i tillegg en kirke og gammel kirkegård. Turistanlegg i

nærheten på Jektstrand viser områdets betydning for bruk i turistsammenheng.

Verdi: Middels til liten verdi

14. Alfheim (nr. 185/18) kulturmiljø (Rana k.)

Gård

Alfheim med Sjonfjellet over

jordbrukslandskap uten større nyere inngrep.

Gårdstun med fem Sefrak-registrerte bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet. Kulturminnetypen er vanlig i området, men skiller seg ut fra andre bygninger i nærheten ved at når det sees fra avstand fra riksvei 805 ligger det for seg selv i et åpent jordbrukslandskap rett under Sjonfjellet uten nyere bygninger.

Kvaliteter: Kvaliteter knyttet til opplevelse av et enkeltliggende tun i et åpent

Verdi: Liten verdi

15. Mæla kulturmiljø (Rana k.)

Gårder og steinalderlokaliteter

Kulturmiljøet ligger rundt indre del av Sørfjorden. Kulturmiljøet preges hovedsakelig av nyere tids bebyggelse, med det også syv Sefrak-registrerte bygninger fra 1800-tallet som naust, jordkjellere og et våningshus. Kulturmiljøet henvender seg delvis mot Sjonfjellet.

Av størst interesse er registreringer fra steinalder som over fjordens sørside med bosetningsspor fra steinalder (ID 45021, ID 54822). Sør for disse bosetningssporene er det i tillegg gjort løsfunn fra steinalder. En steinalderlokalitet er i tillegg registrert mellom dagens bebyggelse innerst i fjorden (ID 25150).

Lokaliteter og funn fra steinalder er registrert i området over Sørfjorden

Flere eksisterende kraftledninger går gjennom kulturmiljøet, blant annet over de registrerte steinalderlokalitetene sør for Sørfjorden.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har hovedsakelig vitenskapelig kunnskapsverdi knyttet til steinalderlokalitetene. Opplevelsesverdien regnes som liten.

Verdi: Liten verdi

16. Heimdal og Ekkern (Ørneset) kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Kulturmiljøet består av flere gårder som ligger på en hellende flate mot Sørfjorden og henvender seg til Sjonfjellet. Gårdene i kulturmiljøet har en blanding av nyere 1900-talls bebyggelse og hytter, i tillegg til 11 Sefrak-registrerte bygninger fra 1800-tallet, hovedsakelig uthus, jordkjellere og naust. Flere av nordlandshusene i kulturmiljøet er ikke Sefrak-registrert. Innen kulturmiljøet er det gjort løsfunn blant annet fra steinbrukende tid (ID 45019, ID 54821, ID 35455).

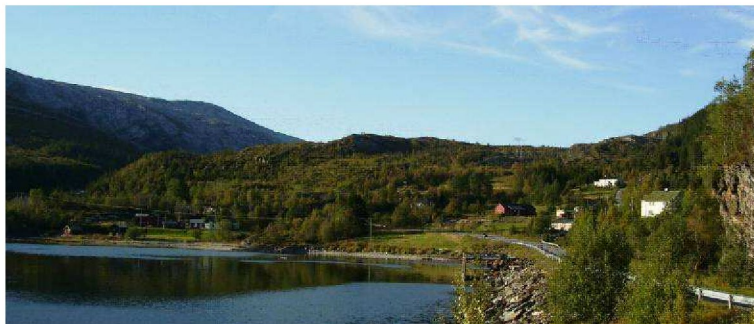
Gårdsmiljø som henvender seg mot Sjonfjellet

Kvaliteter: Kulturmiljøet har opplevelses kvaliteter og eldre bygninger anvendes som fritidsboliger sammen med flere nyere hytter. Kulturminnene er imidlertid vanlige i området.

Verdi: Liten til middels verdi

17. Nordfjorden kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Nordfjorden

Kulturmiljøet består av flere gårder som ligger på en hellende flate mot Sørfjorden og henvender seg til Sjonfjellet. Gårdene i kulturmiljøet har en blanding av nyere 1900-talls bebyggelse, i tillegg til 12 Sefrak-registrerte bygninger fra

1800-tallet, hovedsakelig våningshus, uthus, jordkjellere, naust og et bur. Innen kulturmiljøet er det registrert en automatisk fredet gravrøys (ID 6006). I tillegg er det registrert flere røyser som trolig er rydningsrøyser (ID 34994). Disse har, sammen med et funnsted av fiskesøkke (ID 72424), uavklart vernestatus.

Kvaliteter: De nyere tids kulturminnene er vanlige i området, men viser sammen med den registrerte gravrøysa tidsdybden i området.

Verdi: Liten verdi

18. Silavågen kulturmiljø (Lurøy k.)

Steinalderlokaliteter

Ved Silavågen ligger den største samlingen av registrerte tufter og funnsted fra steinalder i influensområdet til vindkraftverket. Spesielt viktig er et felt med åtte registrerte steinaldertufter på neset like ved utløpet til Silavågen (ID 18613). Hustuftene er runde til ovale og har en diameter på 4-5 m. I tillegg er det flere funnsteder i området av gjenstander fra steinbrukende tid, slik som pilespiss og rester av produksjon av redskaper av flint, kvartsitt og bergkrystall (ID 57938, ID 48200, ID 58654)

Kvaliteter: Området har stor vitenskapelig verdi for kunnskap om steinalder i området, og i tillegg opplevelsesverdier knyttet til bosetninger fra steinalder. Området er imidlertid noe forstyrret i form av en vei ved fjellfoten.

Verdi: Stor verdi

19. Utskarpen kulturmiljø (Rana k.)

Bygd med omkringliggende gårder

Sentrale deler av Utskarpen

Utskarpen er en liten bygd med skole, butikk og et bygdemuseum som ble åpnet i nyere bygninger i 1999. Bygda ligger i hellende terreng mot fjorden og orienterer seg mot Sjonsfjellet som fyller store deler av synsfeltet. De sentrale deler av kulturmiljøet består i stor grad av spredt etterkrigsbebyggelse som strekker seg ned mot naust ved fjorden.

Det østre området består av spredte enkeltgårder liggende i hellinger over fjorden. Gårdene har en blanding av nyere tids våningshus og 1800-talls gårdstun med nordlandshus, jordkjeller og våningshus, slik som Steinhaug avbildet ovenfor. Et eldhus fra slutten av 1700-tallet er registrert i området. Ved gårdene i østre del av kulturmiljøet skal det ha vært gravhauger som nå er ryddet bort, og i tillegg er det gjort funn av en steinhakke fra steinalder. Helt nord i kulturmiljøet er det registrert en automatisk fredet boplass fra steinalder (ID 54819).

Gårdstun på Steinhaugen øst i kulturmiljøet

Kvaliteter: Kulturminnebestanden er vanlig i området og de største opplevelsesverdiene knytter seg til gårdene i østre del av kulturmiljøet.

Verdi: Middels til liten verdi

20. Buvika (nr 193) kulturmiljø (Rana k.)

Gårder

Kulturmiljøet omfatter gårdene Dilkestad ytre og Buvika med Buviksjøen. Disse gårdene ligger på hellende terrasser mot fjordarmen Utskarpen og henvender seg bort fra Sjonsfjellet. I kulturmiljøet er det en blanding Sefrak-registrert 1800- og tidlig 1900-talls bebyggelse knyttet til jordbruk og fiske, totalt 27 registreringer, hvorav syv var

ruiner ved registrering. I tillegg kommer nyere våningshus og hytter i området. Området er under gjengroing og vedlikeholdsgraden varierer.

Eldre uthus og ny hytte ved Buviksjøen, lengst vest i kulturmiljøet

Blanding av eldre og nyere bebyggelse i kulturmiljøet

Kvaliteter: Kulturminnene har hovedsakelig bruksverdier knyttet til bosetning og som fritidsbebyggelse

Verdi: Liten verdi

21. Brattland kulturmiljø (Rana k.)

Gård

Gårdstun på Brattland (168/3) som henvender seg mot Sjonfjellet delvis synlig i tåka

Gården Brattland ligger i hellende oppdyrket terreng som henvender seg mot Sjonfjellet. I likhet med Stigauren (kulturmiljø nr. 12) er dette et av de best bevarte kulturmiljøer med eldre gårdsbebyggelse i vindkraftverkets influensområde. Med unntak av to våningshus fra 1970-80-tallet, består bygningsmassen på de seks bruk på gården hovedsakelig av tradisjonell bygninger fra 18- og 1900-tallet knyttet til jordbruk og fiske. 19 av bygningene på gården er Sefrak-registrerte, og det eldste våningshuset er ifølge registreringen fra 1600-tallet, men er beskrevet som ruin. Denne lot seg ikke identifisere under befaringen og er trolig fjernet.

Vedlikeholdsgraden av bygningsmiljøet er varierende, men våningshus som benyttes som fritidsboliger synes generelt å være i god forfatning.

Gårdstunet på bruksnr. 2 står dessuten på Rana kommunes verneplan grunnet at dette var barndomshjemmet til Anna Rebekka Hofstad (1878-1900), bedre kjent som Svarta Bjørn. Hun var en legendarisk anleggskokke på Ofot-banen, men døde ung.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har stor opplevelsesverdi knyttet til et fortsatt godt bevart gårdsmiljø. Det har også symbolverdi ved å kunne forbindes med en kjent person som blir sett på som en viktig del av kvinnehistorien i forbindelse med industrihistorien.

Verdi: Stor til middels verdi

22. Brennberg kulturmiljø (Rana k.)

Nedlagte gårder

De to gårdene Brennberg øvre (166/2, Høgbrennberget) og Brennbergli (165/1) ligger henholdsvis lengst vest og øst i kulturmiljøet definert som Brennberg. Gårdene ligger på terrasser som heller mot Ranafjorden og de henvender seg delvis bort fra Sjonfjellet. Gårdene er definert som ett kulturmiljø selv om det er over en kilometer mellom dem.

Brennberg øvre (166/2, Høgbrennberget) har totalt 15 bygninger (våningshus, bur, jordkjellere, uthus) som er Sefrak-registrert, hvorav seks oppgis å ligge i ruiner. Alder oppgis kun for få av bygningene, og disse oppgis å være fra 1800-tallet og tidlig 1900-tallet. Kulturminnene er vanlige i området.

Av større interesse er Brennbergli (165/1) som har færre Sefrak-registrerte bygninger (syv, hvorav noen er borte), men regnes likevel for å ha store kulturhistoriske verdier. Gården står på Rana kommunes verneplan grunnet høy alder på bygningene. En årestue regnes som Ranas eldste bygning og årstallene 1746 og 1782 er skåret inn i den. I tillegg er det Sefrak-registrert et eldhus og uthus fra 1700-tallet. Årestua ble dokumentert av Fortidsminneforeningen i 1923 og i 1945 målte Folkemuseet opp bygninger på gården. Ifølge Ranas kommunes verneplan står det nå fire av de gamle bygningene igjen på gården: årestua, våningshus, kjeller av gråstein med laft over, og do.

Gården ble fraflyttet i 1985 og er strømløs. Nåværende eier skal ha ønsket om å sikre og vedlikeholde bygningene.

Kvaliteter: Bygningsmiljøet har store verdier knyttet til alder og opplevelse ved å ha eldste bygning i Rana kommune og en årestue som nå er en sjelden kulturminnetype i området.

Verdi: Stor verdi

4 Områder sør for vindkraftverket

Naustmiljø ved Låvong (ikke Sefrak registrert, Sjonfjellet til høyre)

Området ligger langs Ranafjordens sørside i kommunene Leirfjord og Hemnes og går langs riksvei 808. Av viktige steder kan nevnes Låvong med ferjekai til nesna, bygda Bardal (Leirfjord kommune) og tettstedet Hemnesberget (Hemnes kommune). Området henvender seg i stor grad mot Sjonsfjellet som et dominerende landskapstrekk.

I likhet med de tidligere beskrevne områdene, er også vedlikeholdsnivået av de eldre nordlandshusene varierende. Det er ikke større nyere tids inngrep i landskapet i området, foruten et knuseverk i Ausvika.

Området oppfattes som forholdsvis ensartet hvor det ikke er de enkelte kulturminner eller kulturmiljøer som merker seg ut, men opplevelsen av hele området under ett med en blanding av eldre og nyere bebyggelse i landskapet.

23. Gårder fra Låvong til Austvika kulturmiljø (Leirfjord k.)

Gårder

Området langs riksvei 808 mellom ferjestedet Låvong og Austvika er valgt ut som ett kulturmiljø med spredtliggende gårder som ligger på terrasser og oppdyrkede flater over Ranafjorden. Gårdene henvender seg mot Sjonsfjellet som er det dominerende landskapselementet i området og flere steder fyller store deler av synsranden.

Når et såpass stort kulturmiljø er valgt ut skyldes dette at opplevelsen av kulturminnene langs veien ikke er knyttet til de enkelte kulturminnene i området, men sammenhengen mellom hele jordbrukslandskapet og kulturminner.

Området består av et homogent gårdslandskap, og i tillegg utmark, med bygninger knyttet til jordbruk og fiske fra 18- og tidlig 1900-tallet. Hus fra 1960-tallet eller nyere er gjerne bygget ved de eldre husene og det er i tillegg fritidsbebyggelse og hytter i området. Av nyere større inngrep i området er det et knuseverk i Austvika. Funn av økser og pilespisser fra steinalder viser at det har vært menneskelig aktivitet i området i flere tusen år (ID 36541, ID 55877, 16527).

Skjervoll (Sjonsfjellet i bakgrunnen)

Kulturminnene er vanlige i området. Vedlikeholdsgraden er varierende og det er en del gjengroing i området.

Kvaliteter: Området har i dag opplevelsesverdi som et ensartet kulturlandskap med kulturminner knyttet til jordbruk og utnyttelse av de marine ressurser.

Verdi: Liten verdi

24. Bardal kulturmiljø (Leirfjord k.)

Bygd med omkringliggende gårder

Bygda Bardal med kirken i midten (Sjonfjellet i bakgrunnen)

Bardal er en bygd med ca. 120 innbyggere som ligger sør for Ranafjorden. Bardal fremstår i dag som en jordbruksbygd, men har sterke tradisjoner til båtbygging og annen finsnekring, men produksjonslokalene står i dag tomme. Bardal omtaler seg selv i informasjonsskilt på stedet som en bygd som ”aktivt kjemper for å overleve” og ønsker å tiltrekke seg flere beboere.

Bygda henvender seg i stor grad mot Sjonfjellet som det dominerende landskapselementet i området som fyller synsranden. Det historiske sentrum i bygda er ved utløpet av Bardalselva i Ranafjorden hvor det har vært drevet handelsvirksomhet i nærmere fire hundre år. Ved utløpet ligger i dag et naust- og bryggemiljø. På en terrasse

rett over utløpet ligger kapellet fra 1887 og flere gårdsbygninger fra 1800-tallet, med eldste stuebygning skal ifølge Sefrak-registreringen være fra 1700-tallet. Fra dette sentrumet stiger terrenget mot omkringliggende gårdstun som er omgitt av større flater med dyrket mark.

Bardal med de omkringliggende gårdene er valgt ut som ett stort kulturmiljø som i dag fremstår som et homogent jordbrukslandskap med en moderne gårdsdrift. Dette jordbrukslandskapet har et høyt antall Sefrak-registrerte bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet, men det eldste våningshus skal være fra 1700-tallet, i tillegg til moderne bygninger som i stor grad føyer seg godt inn i kulturmiljøet. Bygningene er generelt godt vedlikeholdt, selv om noen preges av forfall.

Av særskilte historiske elementer i Bardal, vil Borgen, Wangbrygga og i tillegg Veten fremheves.

Borgen er Lars Enga sin steinhytta fra 1928-1932. Stedet eies i dag av Bardal Lokalhistorie- og Museumslag, og ble høsten 2003 plukket ut av Leirfjord kommune som kommunens sted i "Den kulturelle skolesekk".

Wangbrygga fra ca. 1870 (Sjonfjellet bak)

Wangbrygga er en gammel handelsbrygge som ble bygget rundt 1870. I 1905, i forbindelse med omleggingen av veien over Bardalselva, ble brygga flyttet dit den står i dag. I 1993 stod den ferdigrestaurert, og danner i dag et midtpunkt og utstillingsvindu for lokalhistorien i bygda. Den inneholder bl.a. butikkmuseum med gamle gjenstander fra Helgeland.

På fjellet Veten har man god utsikt mot Veten på Hemnes og mot Hugla, der det i gamle dager stod varder laget av tre. Disse vardene var et slags varslingsystem som skulle varsle om farer fra inntrengere eller om andre katastrofer. Like ved varden er det en liten steinbu, en vardevaktbu. Varden i Bardal brant siste gang nyttårsaften år 2000 som markering på tusenårsskiftet. Den er nå murt opp på nytt.

Kvaliteter: Bardal fremstår i dag som et i området unikt og godt bevart kulturlandskap som viser utnyttelse av marine ressurser, men preges i dag hovedsakelig av jordbruk. Kulturmiljøet fremstår som helhetlig samtidig som det har stor opplevelsesverdi. Bygningene i området har også stor bruksverdi som boliger og fritidsboliger.

Verdi: Stor verdi

25. Sandnes kulturmiljø (Hemnes k.)

Gård

Gården Sandnes ligger på et nes i Ranafjorden og henvender seg mot Sjonfjellet. Atkomst til gården er ved båt, evt. å ta ferje fra Hemnesberget til Hestneset og gå et par kilometer. Åtte bygninger er Sefrak-registrert, hvorav to var i ruin på

registreringstidspunkt. Kun fire av bygningene er datert i registreringsrapporten, alle til sent 1800-tallet eller løselig antatt 1800-tallet. Ifølge den eneste beboeren på gården har flere av de eldre uthusene på gården falt ned.

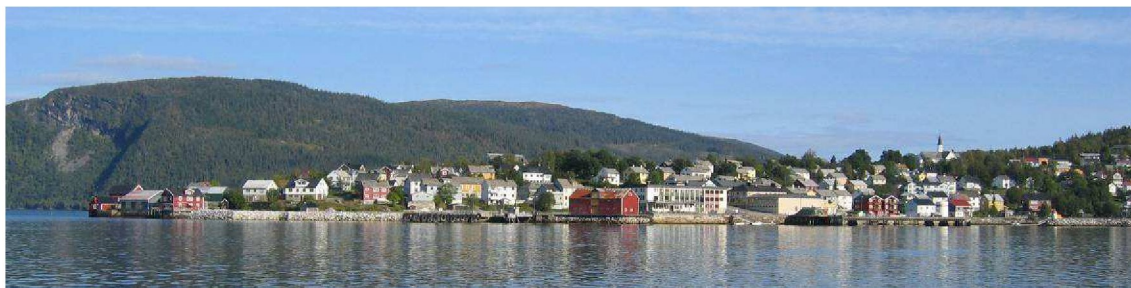
Gården har i dag en fastboende i et våningshus fra slutten av 1800-tallet. Selv om det fortsatt er sauer på gården, preges den av gjengroing. I tillegg benyttes gården til hytter og fritidsboliger.

Kvaliteter: Kulturminnene regnes som vanlige området og gården har bruksverdier i form av fritidsboliger og at det fortsatt er gårdsdrift der. Gårdens beliggenhet ved Ranafjorden og noe vanskelige framkommelighet høyrer til en viss grad dens attraksjonsverdi.

Verdi: Liten verdi

26. Hemnesberget kulturmiljø (Hemnes k.)

Tettsted

Hemnesberget (*ikke Sjonfjellet bak*)

Sjonfjellet sett fra *Sørlandsvegen*

Sjonfjellet sett fra kirketrappen

Hemnesberget er et tettsted i Hemnes kommune med ca. 1200 innbyggere. Tettstedet ligger på et berg som stikker ut i Ranafjorden. Mindre deler av tettstedet henvender seg mot Sjonfjellet.

I 1536 ble Hemnesberget kirkested, og fremmover til ut på 1800-tallet var stedet bebodd av noen få husmenn samt prest og klokker med familie. Dagens kirke er fra 1872. Først fra midten av 1800-tallet kom det post, handel og dampskipskai og en økende småbåtproduksjon skjedde rundt om på de mange gårdene. Innbyggertallet steg fra 100 beboere i 1855 til 405 stk. 20 år senere. Det er en kontinuerlig båtbyggertradisjon på Hemnesberget fra midten av 1800-tallet som ennå er i hevd. Denne fremheves av kommunen som en spesielt viktig kulturverdi ved stedet som det er viktig å ta vare på.

Dagens synlige bygningshistorie i Hemnesberget er hovedsakelig fra slutten av 1800-tallet. Dette inkluderer blant annet kirkebuer i Lapphella-området. Kirkebuene var husly for kirkefolket fra Korgen og de indre bygdene. Senere ble det beboelsesrom på loftet og naust eller stall i første etasjen. Foruten noen flere bevarte bygninger fra 1800-tallet, er Hemnesberget formet av brannene spesielt i 1923 og 1940. Tettstedet preges i dag derfor av gjenreisningsarkitektur.

Kvaliteter: Kulturmiljøet har bruks- og opplevelsesverdier som et tettsted preget av gjenreisningsarkitektur og buer fra 1800-tallet, i tillegg til kontinuerlige båtbyggingstradisjoner.

Verdi: Middels verdi

5 Områder som berøres av nettilkoblinger

Kulturmiljøer langs de tre alternativene for nettilkoblinger beskrives i det følgende. Kulturmiljøer er beskrevet hovedsakelig innen en sone på 200 meter fra hver side av traseene.

I tillegg til kulturmiljøene som er beskrevet i det følgende, er flere kulturmiljøer beskrevet under vindparkens influensområde som også blir influert av nettilkoblingene.

Alternativ 1: Tilknytning til Melfjordbotn transformatorstasjon (Rødøy kommune)

Alternativ 1 sikter på tilknytning til Melfjordbotn transformatorstasjon i Rødøy kommune. Denne transformatorstasjonen finnes ikke i dag, men i konsesjonssøknad for Sleneset vindkraftverk som fra november 2005 er til behandling hos NVE, er det søkt om konsesjon for en ny 132 kV linje via Gjervalvatnet til Melfjordbotn.

Dersom Sleneset vindpark blir realisert, vil det bli bygd en ny transformatorstasjon i Melfjordbotn for opptransformering av strømmen til 420 kV. Denne vil ved behov kunne bygges også for å ta imot strøm fra Sjonfjellet.

Alternativ 1 følger nærmest i sin helhet eksisterende kraftledninger som må oppgraderes, dvs. erstattes av nye linjer med høyere kapasitet, evt. parallellføres. Ved en eksisterende linje fra Sjonfjellet til Sjona koblingsstasjon må det bygges ca. 11 km ny linje. SKS Nett har i dag en 132 kV linje fra Fauske til Sjona koblingsstasjon. Strekningen mellom Sjona og Gjervalvatnet kan få ledig kapasitet dersom linjen til Melfjordbotn blir bygd. Den vil likevel ikke ha kapasitet til den kraftmengden som skal leveres fra Sjonfjellet, og linjen må derfor oppgraderes. Linjen fra Gjervalvatnet til Melfjordbotn må dimensjoneres til å kunne ta både strømmen fra Sleneset og Sjonfjellet.

Kraftlinjen går delvis gjennom og i ytterkant av tidligere beskrevet kulturmiljø nr. 13, 15 og 17.

Mellom Nordsjona (Rana kommune) og Gjervalvannet (Rødøy kommune) er det ikke kjente registrerte kulturminner, men det er potensial for funn av samiske kulturminner. Traseen følger et område som både har vært og er viktig for reindriften. Det er historisk kjente flyttveier i området som mer eller mindre sammenfaller med traseen. Traseen bør derfor registreres før eventuell oppgradering av kraftledningen, og området kan ikke fullstendig beskrives og verdifastsettes før en slik registrering foretas. Spesielt under anleggsfasen må det vises aktsomhet i forhold til eventuelle kulturminner i dette området. Det vil også påpekes at denne delen av traseen går gjennom naturreservatet Kvannlia/Sølvjodalen med gammel barskog av svært høy verdi.

Mellom Gjervalvannet og Storavannet er det i dag ingen eksisterende kraftledninger. Ny ledning vil bygges i tilfelle Sleneset vindkraft realiseres og kan oppgraderes til å ta imot strøm fra Sjonfjellet vindkraftverk. Denne delen er tidligere konsekvensutredet i

forbindelse med Sleneset vindkraftverk: *Sleneset vindkraftverk i Lurøy kommune, Nordland. Tilleggsutredning: Kraftlinje Øresvik – Melfjordbotn. Kulturminner og kulturmiljø*. Sweco Grøner, 2005.

I dette området beskrives kun ett kulturmiljø i konsekvensutredningen. Beskrivelsen i det følgende av dette kulturmiljøet baserer seg på den ovenfor nevnte konsekvensutredning.

27. Storvatnet kulturmiljø (Rødøy k.)

Samiske kulturminner knyttet til reindrift

Rundt den vestlige og østlige del av Storvannet ligger åtte registrerte automatisk fredete kulturminner: groper, mulig offerstein, hellere og mulige arraner (samisk betegnelse på ildsted i en lavvo)(ID 8495, ID 48538, ID 28524, ID 24831, ID 57635, ID 8496, ID 27866, ID 47883). Deres alder er usikker, men flesteparten regnes å være mer enn hundre år og har derfor status som automatisk fredet i Askeladden.

Det regnes som stort potensial for funn av flere samiske kulturminner i området.

Kvaliteter: Kulturminnene regnes å ha stort opplevelsespotensial og kunnskapsverdi knyttet til samisk reindrift.

Verdi: Stor verdi

Alternativ 2: tilknytning til eksisterende Rana transformatorstasjon (Rana kommune)

Langs Sjonfjellet går det i dag en 132 kV regionalnettlinje tilhørende Helgelandskraft. Linjen går via Sjona koblingsstasjon til Rana transformatorstasjon på Mo. Denne har ikke nok kapasitet til å ta imot den kraftmengde som planlegges produsert i Sjonfjellet vindkraftverk. En løsning kan være å oppgradere denne linjen til dobbelt trådsett og stålmaster. En annen løsning er å bygge en ny 132 kV linje helt frem til Rana transformatorstasjon.

Ved Rana transformatorstasjon må eksisterende anlegg, der strømmen opptransformeres til 420 kV, utvides.

Kraftlinjen går delvis gjennom og i ytterkant av tidligere beskrevet kulturmiljø nr. 13 og 15. I tillegg vil følgende de kulturmiljøer som er beskrevet i det følgende kunne bli berørt. Kulturminnene er hovedsakelig nyere tids Sefrak-registrerte bygninger som i denne sammenhengen gis en lav verdi. Samiske kulturminner er ikke kjent og flyttveier ligger fortrinnsvis lenger inne i landet enn traseen gjør og er tilknyttet en stor og kjent bosetning i Fagervollan-området.

28. Tverrbekklia kulturmiljø (Rana k.)

Nedlagt gård

På den nedlagte gården er det åtte Sefrak-registrerte bygninger fra 18- og tidlig 1900-tallet: våningshus, jordkjeller og diverse uthus. Flere uthus skal ifølge lokale informanter ha falt ned, men våningshus benyttes delvis som fritidshus.

Kvaliteter: Kulturminnene er vanlige i området, men har bruksverdi.

Verdi: Liten verdi

29. Forsmo kulturmiljø (Rana k.)

Gård med automatisk fredete kulturminner

Det er ingen Sefrak-registrerte nyere tids kulturminner på gården. Ved befaring synes også de fleste bygninger på gården å være fra 1900-tallet. Det er imidlertid to registrerte automatisk fredete kulturminner på gården. Rester av en gårdshaug er registrert på 142/1, men skal ifølge beskrivelsen være planert ut i forbindelse med husbygging (ID 34995). Automatisk fredete fangstgroper er også registrert helt sør i gården (ID 25151).

Kvaliteter: De kulturhistoriske verdiene regnes som lave, med unntak av fangstgroper som har en opplevelsesverdi.

Verdi: Liten verdi

30. Strupen (Nordvollen (140/3)) kulturmiljø (Rana k.)

Nedlagt gård

Innerst i en bukt ved Langvatnet ligger restene av et 1800-talls gårdsbruk. En laftet høyløe er Sefrak-registrert og datert til slutten av 1800-tallet. Murer etter andre bygninger ligger overgrodd ved siden av høyløa. Vollen rundt uthuset har vært innmark, men preges i dag av gjengroing.

Laftet høyløe (eksisterende kraftledning i lia i bakgrunnen)

Kvaliteter: Den laftede høyløa er et enkeltminne som bør tas vare på, og den synes også til en viss grad å være sikret mot videre forfall, men samlet sett gis likevel kulturmiljøet liten verdi.

Verdi: Liten verdi

31. Elsbuneset (20/1) kulturmiljø (Rana k.)

Husmannsplass

Eksisterende kraftledning mellom Mjølan og Mo industripark

Husmannsplass på Elsbuneset

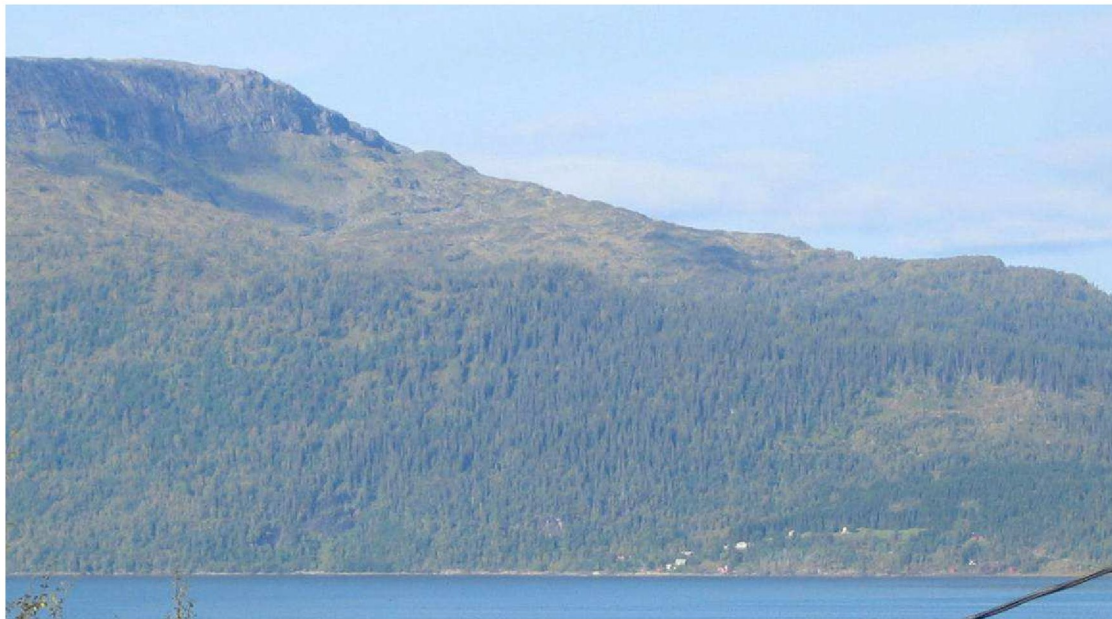
Kraftledningen går i Mo gjennom et området som i dag i stor grad preges av industri og flere kraftledninger. Kulturmiljøer i Mo regnes ikke å ville bli berørt av en eventuell oppgradering av eksisterende kraftledning. Likevel vil det bemerkes at på Elsbuneset på Mjølan, helt nede Ranelva, er registrert et lite våningshus til en husmannsplass fra første halvdel av 1800-tallet. Bygningen er liten og svært enkel også til å være en husmannsplass. Dessverre er bygningen i ferd med å falle ned og kan karakteriseres som en ruin. Området rundt er også under sterk gjengroing.

Rana museum har blitt forespurt om denne husmannsplassen. Museet kjenner den hovedsakelig etter Sefrak-registreringen og vet ikke om våningshuset rent bygningshistorisk er unikt. Museet påpeker likevel at fra en kulturhistorisk synsvinkel er få bynære husmannsplasser bevart.

Kvaliteter: Denne typen husmannsplasser er trolig sjelden forekommende i området og er en viktig dokumentasjon på levekåren til dem som sto langt nede på rang i samfunnet.

Verdi: Middels til liten verdi

Alternativ 3: Tilknytning til eksisterende Nedre Røssåga transformatorstasjon (Hemnes kommune)

Kraftledningen krysser Ranafjorden til venstre for bygningene på bildet (Buvika kulturmiljø)

Alternativ 3 er en helt ny kraftledning som bygges fra Sjona koblingsstasjon til Nedre Røssåga transformatorstasjon i Hemnes kommune. Denne ledningen vil også berøre Vefsn kommune. Dette alternativet innebærer kryssing av Ranafjorden mellom Buvika og Sandnes. Konsekvensutredningen tar utgangspunkt i at dette skjer i sjøkabel. Etter å ha krysset Ranafjorden vil den gå i kabel fra Sandnes i Hemnes og over Hestnesfjellet. Den krysser Leirvika og går igjen over et større fjellområde før den kommer ned i bebygde strøk i Elsfjord i Vefsn kommune. Deretter går den over fjellet før den kommer til Nedre Røssåga transformatorstasjon i Vefsn kommune.

Det er ikke kjente automatisk fredete eller samiske kulturminner i traseen. Grunnet historisk kjent reindrift, er det likevel potensial for å finne kulturminner i området.

Vedrørende kryssing av Ranafjorden med kabel, er det innhentet informasjon fra Vitenskapsmuseet ved NTNU, Trondheim, som har ansvar for marinarkeologiske undersøkelser i landsdelen. I brev av 13. oktober 2006 påpeker museet at det ikke er registrerte marine kulturminner i det generelle området hvor kabelen vil krysse Ranafjorden, men potensialet er uavklart da det aldri har vært registrert i området. Vitenskapsmuseet vil derfor registrere området forut for et eventuelt tiltak, som må betales av tiltakshaver, gjerne på reguleringsplannivå. På grunn av den store dybden i fjorden, ned mot 375 meter, må eventuelle undersøkelser foretas med fjernstyrt utstyr. En slik registrering kan være fordelaktig å samkjøre med undersøkelser tiltakshaver ønsker å gjennomføre for å finne en trasé i fjorden. Vitenskapsmuseet påpeker at eventuelle funn av kulturminner under vann kan føre til begrensninger i forhold til utbygging i området. Det er ikke anledning til å dispensere (frigi) skipsfunn gjennom reguleringsplan eller bebyggelsesplan. Alternativt kan det, etter at kulturminner er påvist, søkes Riksantikvaren om dispensasjon.

Nyere tids Sefrak-registrerte bygninger er kjent ved traseen og kraftlinjen går delvis gjennom og i ytterkant av tidligere beskrevet kulturmiljø nr. 20 og 25. I tillegg vil ett annet kulturmiljø bli berørt som beskrives nedenfor.

Foruten de nærmere beskrevne kulturmiljøene vil kraftledningen berøre bebygde svært spredt bebygde områder i Elsfjord. Dette er gårdsbruk ved Steinholmen (gnr. 207/2) og Stormoen (gnr. 228). Bygningene her er ikke Sefrak-registrert og befaringen tyder på at de er hovedsakelig fra 1900-tallet. Verdien på disse settes til ubetydelig og de defineres ikke som eget kulturmiljø eller vurderes i det følgende.

32. Nils Monsa-jorda kulturmiljø (Vefsn k.)

Seter

I det lave fjellområdet vest for Nordre Røssåga transformatorstasjon ligger det i en lysning i skogen en dyrket slette med to bygninger. Den ene bygningen er Sefrak-registrert som en seterstue fra slutten av 1800-tallet, den andre en fritidsbolig. Seterstua er delvis ombygget og brukes som fritidsbolig og regnes ikke som særskilt spesiell.

Kvaliteter: Bygningene har hovedsakelig bruksverdi som fritidsboliger.

Verdi: Liten verdi

EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE VINDKRAFTVERKET

Effekter og konsekvenser i anleggsfasen

I vindkraftverksområdet på Sjonfjellet må det bygges ca 63 km veg med 5 meter bredde. Atkomstveier til Sjonfjellet vindkraftverk er planlagt fra rv. 17 ca. 2,3 km øst for kommunegrensen mellom Nesna og Rana. I dette området er det ikke kjente registrerte kulturminner, men det er middels potensial for flere kulturminner i området spesielt knyttet til samisk reinsdrift.

I vindkraftverksområdet på Langset er det heller ikke kjente registrerte kulturminner.

Transporten av vindmøller til Sjonfjellet vil skje fra sjøvegen til eksisterende kaianlegg på Langset og derifra transporteres til vindkraftverksområdet med bil. Denne transportvergen skjer gjennom eksisterende veier i kulturmiljøet Langset. I tilfelle disse veiene må oppgraderes, er det en potensiell mulighet for at enkelt kulturminner i kulturmiljøet kan bli berørt, spesielt gravfelt på Langberget (ID 73325 og 36529).

Transporten av vindmøller til vindkraftverksområdet på Langset vil foregå gjennom et tun på Langset (47/2). Ved dette tunet er det Sefrak-registrerte bygninger, funnsted for pilespliss fra steinalder (ID 73329) og rester av en gårdshaug (ID 7101). I tilfelle utbedring av eksisterende veg og/eller anleggelse av nye traseer gjennom området kan disse enkeltminnene bli berørt og det er potensial for funn av flere ikke-registrerte automatisk fredete kulturminner i området.

Under anleggsfasen vil flere kulturmiljøer bli berørt av støy og trafikk. Spesielt negativt blir dette for kulturmiljøet Langset.

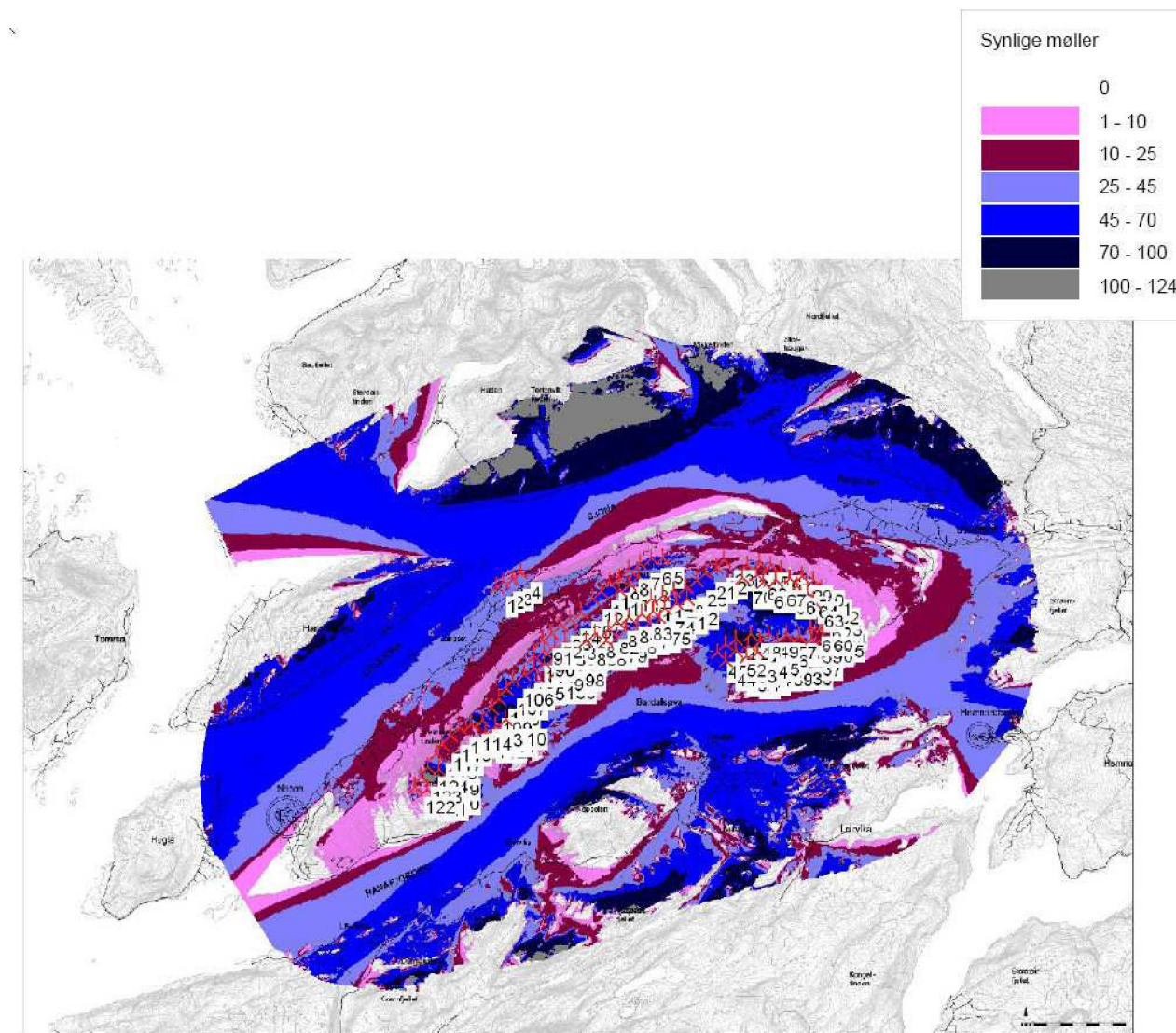
Effekter og konsekvenser i driftsfasen

Effekter og konsekvenser i driftsfasen går mest på de visuelle konsekvensene vindparken vil ha for flere av de registrerte kulturmiljøene. Til grunnlag for disse vurderingene ligger befaringen i området og Norconsult sitt synlighetskart.

Synlighetskart

Norconsult har laget to synlighetskart på opp til ca. 10 km fra vindparken som viser både 120 3MW og 95 4,5MW møller. Kartene viser synlige møller, men ikke hvor mye som er synlig av dem.

Resultatene fra synlighetskartet er fremstilt i tabellform nedenfor. I alle kulturmiljøene vil det variere hvor mange vindmøller som ses, og tabellen viser ytterpunktene av synlige vindmøller.

Synlighetskart med 120 møller (3MW), laget av Norconsult

Nr	Kulturmiljø	Antall vindmøller 4,5 MW	Antall vindmøller 3 MW	Verdi
1	Kjølen	1-10	1-10	middels
2	Langset	25-45	25-45	middels-stor
3	Heraset	25-45	25-45	middels
4	Remmen	10-25	10-25	stor
5	Nesna	25-45	25-45	liten-middels
6	Strand, Mehus	0	0	intet
7	Hinderådalen	25-45	25-45	middels
8	Hugla	45-70	45-70	middels
9	Handnes	45-70	45-70	stor
10	Handnesøya vest	45-70	45-70	middels-liten
11	Handnesøya øst	45-70	45-70	middels-liten
12	Stigauren og Jektstrand	0-45	0-45	stor
13	Myklebustad	25-45	25-45	middels-liten
14	Alfheim	10-25	10-25	liten

Nr	Kulturmiljø	Antall vindmøller 4,5 MW	Antall vindmøller 3 MW	Verdi
15	Mæla	25-70	25-70	liten
16	Heimdal og Ekkern	45-70	45-70	liten-middels
17	Nordfjorden	45-95	45-100	liten
18	Silavågen	45-70	45-70	stor
19	Utskarpen	25-70	25-70	middels-liten
20	Buvika	0-10	0-10	liten
21	Brattland	45-70	45-70	stor-middels
22	Brennberg	0-10	0-10	stor
23	Gårder fra Låvong til Austvika	25-70	25-70	liten
24	Bardal	25-70	25-70	stor
25	Sandnes	10-70	10-70	liten
26	Hemnesberget	25-70	25-70	middels

Effekt

Effekten av tiltaket beregnes i forhold til den visuelle soneinndelingen gitt i skjemaet som gjengis i foregående kapittel om metode. Den visuelle soneinndelingen er en firedelt skala hvor effekt beregnes slik: inntil 1 km fra parken = stort omfang, 1-3 km = middels, 3-8 km = liten og > 8 km = ubetydelig negativt omfang. I tillegg vurderes effekten ut fra følgende forhold: antall synlige møller og de topografiske forhold slik som om kulturmiljøet henvender seg mot, bort eller delvis til Sjonfjellet som et dominerende landskapselement. Dette kan i noen tilfeller føre til at effekten vurderes høyere enn når soneinndelingen legges til grunn.

Problematikken vedrørende støy er ikke spesielt behandlet i denne sammenheng. Grunnen til dette er at ulempene ved støy er vurdert som mindre enn de visuelle negative effektene. Dette medfører at støy som negativ effekt for opplevelser av kulturmiljøer, blir fanget opp av den visuelle analysen.

Resultatene fra synlighetsvurderingene, topografiske forhold og avstanden til møllene avgjør hvilken konsekvens tiltaket får for kulturminnene. Konsekvensene av vindkraftverket vurderes ut fra en sammenstilling av verdi- og effektvurderingene. Konsekvensene graderes etter en 9-delt skala.

Effekten er vist i to tabeller. Den første vurderer vindmøllene på Sjonfjellet, og den andre vindmøllene på Langset.

Vindmøllene på Sjonfjellet:

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Synlighet vindmøller	til	Effekt/ omfang negativt (avstand)	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Konsekvens (negativ)
1	Kjølen	middels	1-10		middels (1-3 km)	delvis	middels
2	Langset	middels- stor	25-45		middels (1-3 km)	bort	middels
3	Herset	middels	25-45		middels (1-3 km)	bort	middels
4	Remmen	stor	10-25		middels (1-3 km)	bort	middels
5	Nesna	liten- middels	25-45		liten (3-8 km)	delvis	liten
6	Strand, Mehus	liten	0		intet	bort	intet
7	Hinderådalen	middels	25-45		stor (<1 km)	bort	middels
8	Hugla	middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	liten
9	Handnes	stor	45-70		ubetydelig (>8 km)	mot	middels
10	Handnesøya vest	middels- liten	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
11	Handnesøya øst	middels- liten	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
12	Stigauren og Jektstrand	stor	0-45		middels (1-3 km)	bort	middels
13	Myklebostad	middels- liten	25-45		liten (3-8 km)	bort	liten
14	Alfheim	liten	10-25		middels (1-3 km)	delvis	liten
15	Mæla	liten	25-70		liten (3-8 km)	delvis	liten
16	Heimdal og Ekkern	liten- middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	liten
17	Nordfjorden	liten	45-95/45-100		liten (3-8 km)	mot	liten
18	Silavågen	stor	25-70		ubetydelig (>8 km)	delvis	ubetydelig
19	Utskarpen	middels- liten	25-70		liten (3-8 km)	mot	middels
20	Buvika	liten	0-10		middels (1-3 km)	bort	liten
21	Brattland	stor- middels	45-70		liten (3-8 km)	mot	middels
22	Brennberg	stor	0-10		liten (3-8 km)	bort	liten
23	Gårder fra Låvong til Austvika	liten	25-70		liten (3-8 km)	mot	liten
24	Bardal	stor	25-70		liten (3-8 km)	mot	middels
25	Sandnes	liten	10-70		liten (3-8 km)	mot	liten
26	Hemnesberget	middels	25-70		liten (3-8 km)	mot	liten

Synlighetskartet laget av Norconsult viser ikke spesifikt synligheten til vindmøllene på Langset (4 stk.). Det er derfor gjort en skjønnsmessig vurdering av hvilke kulturmiljøer disse vil bli synlige fra. Vindmøllene antas å være synlige og få følgende konsekvens for de kulturmiljøene som er angitt i tabellen under.

	Kulturmiljø	Verdi	Effekt/ omfang negativt (avstand)	Henvendelse (mot, bort, delvis)	Konsekvens (negativ)
2	Langset	middels- stor	stor (<1 km)	delvis	stor
3	Herset	middels	liten (3-8 km)	bort	liten
4	Remmen	stor	middels (1-3 km)	mot	stor-middels
10	Handnesøya vest	middels- liten	ubetydelig (>8 km)	delvis	liten
11	Handnesøya øst	middels- liten	middels (1-3 km)	mot	middels
18	Silavågen	stor	ubetydelig (> 8 km)	delvis	ubetydelig

Resultat

Tabellene viser at det er vindmøllene ved Langset som er mest konfliktfylt, spesielt sett i forhold til det lave antall vindmøller som her ønskes etablert i forhold til møllene på Sjonfjellet.

For å oppsummere vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være betydelig for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert i forhold til det store antall vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Tiltaket vurderes samlet sett å ha **middels negativ konsekvens**.

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjon- fjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

Forslag til avbøtende tiltak

Det er spesielt i forbindelse med vegutbygging og vegutbedring at kulturminner og kulturmiljøer kan bli direkte berørt. Dette gjelder både innenfor og utenfor selve vindparken, ved veier inn og rundt i vindparken. Et avbøtende tiltak vil være å unngå anleggelse av vei i de områdene hvor evt. kulturminner finnes, noe som vil kreve mer detaljerte registreringer for å kunne avklares.

Generelle avbøtende tiltak vil være å etterstrebe minst mulig visuell innvirkning i forhold til kulturmiljøene. Dette kan gjennomføres ved flytting eller fjerning av planlagte møllepunkter eller ved å komprimere plasseringen av møllene, eventuelt gjøre vindkraftverket mindre. En flytting av møllepunkter vil være mest aktuelt i forhold til de kulturminnene eller kulturmiljøene hvor tiltaket får iddels mot stor negativ konsekvens.

I forbindelse med en eventuell etablering av Sjonfjellet vindkraftverk sees det som vanskelig å komme med avbøtende tiltak for de berørte kulturmiljøene. Topografien i området og vindparks utforming gjør at vindmøllene blir synlige fra kulturmiljøene som er nevnt ovenfor dersom den blir etablert. Det viktigste avbøtende tiltak vil imidlertid være å fjerne de fire møllene på Langset.

I tillegg kan ulike former for kompensasjon øremerket bevaring av kulturminner i vindkraftverkets influensområde vurderes som et avbøtende tiltak. I konsekvensvurderingen er det hovedsakelig vurdert i hvilken grad vindkraftverket vil visuelt influere kulturmiljøer. Det er likevel usikkert i hvor stor grad det er en sammenheng mellom anleggelsen av et vindkraftverk og investeringsviljen i å vedlikeholde kulturminner. Dette gjelder spesielt nyere tids kulturminner i området hvor vedlikeholdsnivået også i dag er varierende.

Flere av de eldre nordlandshusene har i dag bruksverdi både som boliger og fritidshus. I hvilken grad folk ønsker å benytte de eldre bygningene til disse formål er i stor grad individuelle, og kan ligge utenfor forhold som har med vindkraftverket å gjøre. Likevel vil det påpekes at områdets attraktivitet til bruk eksempelvis for fritidsformål i dag kan ha sammenheng med at det i dag er et hovedsakelig godt bevart natur og kulturlandskap uten større nyere tekniske inngrep i vindkraftverkets influensområde. Selv om vindmøllene på Sjonfjellet vil ligge langt borte fra flere av kulturmiljøene som er beskrevet, og deres effekt derfor generelt vurderes ifølge dagens metoder som liten eller middels, vil møllene trolig oppleves som et betydelig inngrep i området ved at de er plassert på toppen av et dominerende landskapselement. Hvis dagens, og kommende, brukere oppfatter dette inngrepet som negativt, kan områdets attraktivitet reduseres slik at investeringsviljen i den eldre bygningsmassen også vil avta.

Hvis Sjonfjellet vindkraftverk realiseres, foreslås det derfor at avbøtende tiltak til vedlikehold av kulturminner og kulturlandskap også vurderes. Betydelige øremerkede midler bør kunne benyttes til ulike restaurerings- og skjøtselstiltak i influensområdet som kan avveie den negative konsekvensen ved å eventuelt anlegge et stort vindkraftverk på toppen av Sjonfjellet.

EFFEKTER, KONSEKVENSER OG AVBØTENDE TILTAK VEDRØRENDE KRAFTLEDNINGSNETTET

Det foreligger tre alternativer for nettilkoblinger til Sjonfjellet vindkraftverk som er tidligere beskrevet. Kulturmiljøene som vil bli berørt av nettilkoblingen er beskrevet sammen med kulturmiljøer som blir visuelt influert av vindkraftverket og i tillegg dem som kun berøres av kraftledningene. Både direkte innvirkning og visuell innvirkning på kulturminnene vurderes under anleggsfase og driftsfase. Vurdering og resultater fremstilles i tabells form for hvert alternativ.

Når effekt og konsekvens vurderes, legges 0-alternativet til grunn, dvs. dagens tilstand. Alternativ 1 og 2 følger i stor grad eksisterende ledningsnett som enten vil bli *oppgradert* eller *parallellføres* (angis som O og P i tabellene). Effekten av kraftledninger i disse områdene vil grunnet eksisterende ledningsnett bli lavere enn for alternativ 3 som følger en helt ny trase.

Alternativ 1

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Vurdering	Effekt/omfang (negativt)		Konsekvens (negativ)	
				O	P	O	P
13	Myklebostad	middels-liten	Eksisterende ledning passerer i kulturmiljøets ytterkant i sør. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en middels innvirkning ved parallellføring I anleggsfasen kan spesielt registrerte og ikke kjente automatisk fredete kulturminner i området bli berørt og hensynet til disse må avklares i planprosessen.	liten	middels	liten	middels
15	Mæla	liten	Eksisterende ledning passerer gjennom kulturmiljøet. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en middels innvirkning ved parallellføring. I anleggsfasen vil funnsteder og registrerte steinalderlokaliteter i den delen av traseen som følger sørlige del av Sørfjorden kunne bli direkte berørt av nye mastefester. Lokalitetene har hovedsakelig en vitenskapelig verdi som kan sikres gjennom utgravning. En eventuell dispensasjon fra kulturminneloven må avklares videre i planprosessen.	liten	middels	liten	liten
17	Nordfjorden	liten	Eksisterende ledning passerer gjennom kulturmiljøet. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en middels innvirkning ved parallellføring.	liten	middels	liten	liten

27	Storvatnet	stor	Her er det pr. i dag ingen kraftledninger, men en ny vurderes ved en eventuell anleggelse av Sleneset vindkraftverk. Konsekvenser av tiltaket er tidligere vurdert i følgende rapport: <i>Sleneset vindkraftverk i Lurøy kommune, Nordland. Tilleggsutredning: Kraftlinje Øresvik – Mel fjordbotn. Kulturminner og kulturmiljø</i> (2005). Rapporten vurderer de automatisk fredete kulturminnene i området til å ligge i behørig avstand fra tiltaket. Konsekvensen er derfor satt til ubetydelig. Flere kulturminner i tiltaksområdet kan imidlertid avdekkes gjennom registreringer og konsekvensen kan derfor bli større.	ubetydelig	ubetydelig
----	------------	------	---	------------	------------

Alternativ 2

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Vurdering	Effekt/omfang (negativt)		Konsekvens (negativ)	
				O	P	O	P
13	Myklebostad	middels-liten	Følger samme trase som alternativ 1, se vurderinger her.	liten	middels	liten	middels
15	Mæla	liten	Følger store deler av samme trase som alternativ 1, se vurderinger her.	liten	middels	liten	liten
28	Tverrbakkli	liten	Eksisterende ledning passerer kulturmiljøet i nord. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en parallellføring middels innvirkning. En eventuell parallellføring bør flyttes lengst mulig bort fra kulturmiljøet. Under anleggsarbeidet må det tas hensyn til kulturminner i området.	liten	middels	liten	liten
29	Forsmo	liten	Eksisterende ledning passerer kulturmiljøet i nord. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en middels innvirkning ved parallellføring. En eventuell parallellføring bør flyttes lengst mulig bort fra kulturmiljøet. Kjente automatisk fredete kulturminner i kulturmiljøet viser potensial for flere i området, men dette må avklares senere på plannivå. Under anleggsarbeidet må det tas hensyn til kulturminner i området.	liten	middels	liten	liten
30	Strupen	liten	Eksisterende ledning passerer kulturmiljøet i sør. Oppgradering av denne vurderes å få liten visuell innvirkning på kulturmiljøet, men en middels innvirkning ved parallellføring	liten	middels	liten	liten

31	Elsbuneset	middels – liten	Husmannsplassen ligger i dag nærmest kant-i-kant med eksisterende kraftledning. Innvirkning på kulturminnet avhenger i stor grad i hvor mastefestene plasseres. Selv om våningshuset er i ferd med å falle ned, vil det påpekes at i tilfelle oppgradering av ledningsnettet bør det tas hensyn til dette kulturminnet. I tillegg til å sette eventuelt nye mastefester lengst unna husmannsplassen, kan et avbøtende tiltak være å sikre de kulturhistoriske verdiene gjennom eksempelvis restaurering eller flytting av bygningen hvis dette er mulig, evt. dokumentasjon.	middels	middels	middels	middels
----	------------	-----------------	---	---------	---------	---------	---------

Alternativ 3

Nr	Kulturmiljø	Verdi	Vurdering	Effekt/omfang (negativt)	Konsekvens (negativ)
20	Buvika	liten	Kraftledningen skjærer gjennom vestre del av kulturmiljøet før den går i kabel under fjorden. Kjente kulturminner vil ikke bli direkte berørt, men den nye ledningen vil oppfattes visuelt forstyrrende på deler av kulturmiljøet.	middels	liten
25	Sandnes	liten	Kraftledningen føres opp fra kabel i Ranafjorden til mast ca. 200 meter vest for bygningene i kulturmiljøet. Kjente kulturminner vil ikke bli direkte berørt, men den nye ledningen vil trolig oppfattes visuelt forstyrrende på kulturmiljøet.	middels	liten
32	Nils Monsa-jorde	liten	Kraftledningen passerer ca. 100 meter sør for kulturmiljøet og vil antagelig oppfattes som visuelt forstyrrende på kulturmiljøet.	middels	liten

Konfliktvurdering av de tre alternativene

NIKU vurderer alternativ 3 som mest konfliktfylt. Selv om kraftledningen kun berører tre kulturmiljøer som gis liten verdi, innebærer ledningen et nytt visuelt inngrep i området rundt disse miljøene som ikke har liknende inngrep.

Vedrørende alternativ 1 og 2 er kulturmiljøene i området satt hovedsakelig til å ha liten verdi. Dette fører til at når konsekvensen av oppgradering eller parallellføring beregnes ved å bruke konsekvensvifta, blir konsekvensen liten for begge alternativene. Det vil likevel på et generelt grunnlag påpekes at hvis alternativ 1 eller 2 velges, bør dette skje ved en oppgradering/erstatning av nåværende linjer og ikke parallellføring som vil forsterke inngrepet i landskapet.

Alternativ 1 synes også å få større konsekvens for kulturmiljøer enn alternativ 2. Potensialet for funn av flere kulturminner, spesielt samiske, vurderes blant annet høyere i alternativ 1 enn 2. En nyregistrering i området kan derfor potensielt føre til at alternativ 1 blir mer konfliktfylt enn alternativ 2.

Det vil også påpekes at hvis alternativ 3 blir realisert *og* at dette samtidig vil kunne føre til en sanering av eksisterende linjer i alternativ 1 og 2, kan dette tiltaket få en positiv konsekvens for kulturmiljøer langs disse traseene.

Samlet sett vil det konkluderes med at de tre alternativene vurderes alle å ha liten negativ konsekvens for kulturmiljøer. *En oppgradering av eksisterende linjer i alternativ 1 eller 2 vurderes likevel som minst negativt, og alternativ 2 foretrekkes fremfor alternativ 1.*

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Alter- nativ									
1				X					
2				X					
3				X					

KONKLUSJON

Ved en utbygging av Sjonfjellet vindkraftverk vil tiltaket i **liten** grad ha direkte innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer, mens den visuelle innvirkningen vil være betydelig for noen sentrale kulturmiljøer. Vindmøllene på Sjonfjellet vurderes samlet å ha middels negativ konsekvens. Vindmøllene på Langset vurderes samlet å ha middels til stor negativ konsekvens for kulturmiljøene rundt Langset, selv om færre kulturmiljøer blir influert i forhold til antallet vindmøller som plasseres på Sjonfjellet.

Tiltaket vurderes samlet sett å ha **middels negativ konsekvens**.

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Møller på									
Sjon- fjellet			X						
Langset		X							
Tiltaket samlet			X						

Vedrørende nettalternativene, vurderes de tre alternativene alle å ha liten negativ konsekvens for kulturmiljøer. *En oppgradering av eksisterende linjer i alternativ 1 eller 2 vurderes likevel som minst negativt, og alternativ 2 foretrekkes fremfor alternativ 1.*

Konse- kvens	meget stor negativ	stor negativ	middels negativ	liten negativ	Ubetydelig	liten positiv	middels positiv	Stor positiv	meget stor positiv
Alter- nativ									
1				X					
2				X					
3				X					

REFERANSER

Litteratur

Berglund, Birgitta (red.) 1994: *Helgeland Historie, Bind 2. Fra middelalderens begynnelse ca. 1030 til reformasjonen 1537*. Helgeland Historielag.

Brantenberg, O. T. og Kalstad, J. A 1987: *Reindrift, samisk samfunn og kultur på Saltfjellet. Vassdragsutbygging i saltfjellet – Svartisenområdet*. Samisk etnografisk avdeling. Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø.

Hansen, Ivar Roger og Helge O. Larsen 2006: Helgelands historie. *DnT Årbok* 138: 54-63

Nordland fylkeskommune 2002: *Fortellinger om Nordland. Kulturminneplan for Nordland 2002-2006*.

Pettersen, Kristian og Birgitta Wik 1985: *Helgeland Historie, Bind 1. Fra de eldste tider til middelalderens begynnelse ca. 1030*. Helgeland Historielag.

Rana kommune 2002: *Verneplan for Rana. Kommunedelplan kulturminner. Bygninger og anlegg*.

Selfors, Asle og Siv Sannem 1998: *Vindkraft – en generell innføring*. Norges vassdrags- og energiverk. Oslo.

Riksantikvaren 2005: *Kulturminneinteresser og vindkraftutbygging. Riksantikvarens foreløpige oversikt over området med meget stor konflikt knyttet til etablering av landbasert vindkraftanlegg for kyststrekningen fra Finnmark til Vest-Agder*. Riksantikvaren, Oslo

Statens Vegvesen 2006: *Veiledning – Håndbok 140. Konsekvensanalyse*. Oslo.

Vorren, Ørnulv 1986: *Reindrift og nomadisme i Helgeland I. Beskrivelse i henhold til den kartmessige fremstilling i bind II*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 1. Novus.

Vorren, Ørnulv 1986: *Reindrift og nomadisme i Helgeland II. Kartmessig fremstilling av flyttinger, driftsområder, bosteder, leirplasser m.m. i tida ca. 1900-1940*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 2. Novus.

Vorren, Ørnulv 2002: *Reindrift og nomadisme i Helgeland. Om intensiv reindrift på Helgeland*. Tromsø Museums Skrifter XXI, 3. Tromsø Museum – Universitetsmuseet, Universitetet i Tromsø.

Internett

www.nesna.kommune.no

www.rana.kommune.no

www.hemnes.kommune.no

www.leirfjord.kommune.no

www.luroy.kommune.no

www.nfk.no

<http://askeladden.ra.no/>

Informanter

Vigleik Haga, Rana kommune

Trine Johnson, Nordland fylkeskommune

Inger Richardsen, Nesna kommune

Fredrik Skoglund, NTNU, Vitenskapsmuseet

Tormod Steen, Helgeland Museum

Ketil Tverrå, Hemnes kommune

Og i tillegg flere lokale informanter

VEDLEGG

Kart 1: Kulturmiljøer i influenssonen til Sjonfjellet vindkraftverk

Kart 2: Kulturmiljøer ved nettalternativ 1 og 2

Kart 3: Kulturmiljøer ved nettalternativ 3